MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE
ȘI ARHEOLOGIE MARAMUREȘ

BIBLIOTHECA MARMATIA 6

Mari fotografi din Transilvania
Secolele XIX-XX

Marius Câmpeanu (coordonator)
Ionela Simona Mircea
Melinda Mitu
Elena Elisabeta Pleniceanu
Constantin Băjenaru

100 ROMÂNIA

BAIA MARE
2018

https://biblioteca-digitala.ro

Mari fotografi din Transilvania
Secolele XIX-XX

https://biblioteca-digitala.ro

Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
BIBLIOTHECA MARMATIA 6
Editor: Viorel Rusu

Corectură: Lucia Pop
Traduceri: Emanuela Szilagyi, Andrei Băjenaru
Tehnoredactare: Pecsi Tunde
Coperta: Pecsi Tunde
Prelucrare foto: Alina Filip, Károly Török

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Mari fotografi din Transilvania secolelor XIX-XX / Ionela Simona Mircea, Melinda Mitu, Elena Elisabeta Pleniceanu, Constantin Băjenaru ; coord.: Marius Câmpeanu. - Baia Mare : Eurotip, 2018
Conține bibliografie
ISBN 978-606-617-327-8
I. Mircea, Ionela Simona
II. Mitu, Melinda
III. Pleniceanu, Elena Elisabeta
IV. Băjenaru, Constantin
V. Câmpeanu, Marius (coord.)
77
929

© **Toate drepturile rezervate**. Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine exclusiv autorilor. Orice reproducere fără permisiunea în scris a autorilor şi a Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş este interzisă.

https://biblioteca-digitala.ro

Mari fotografi din Transilvania
Secolele XIX-XX

Marius Câmpeanu (coordonator)
Ionela Simona Mircea
Melinda Mitu
Elena Elisabeta Pleniceanu
Constantin Băjenaru

Editura EUROTIP
Baia Mare, 2018

https://biblioteca-digitala.ro

Abrevieri:

CMBN – Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud

MJIAM – Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş

MNUAI – Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

MNIT – Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei

MTFVL – Muzeul Țării Făgăraşului „Valer Literat”

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

ARGUMENT // 7

Ionela Simona MIRCEA (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia)
SAMOILĂ MÂRZA, UN DESTIN ÎN SLUJBA ISTORIEI NEAMULUI ROMÂNESC // 9

Dr. Melinda MITU (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei)
DIN VIAȚA ŞI ACTIVITATEA FOTOGRAFULUI VERESS FERENC // 38

Elena Elisabeta PLENICEANU (Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud)
ALEXANDRU ROŞU. PRIMUL FOTOGRAF ROMÂN DIN BISTRIȚA // 54

Dr. Constantin BĂJENARU (Muzeul Țării Făgăraşului „Valer Literat")
FOTOGRAFUL FĂGĂRĂŞEAN SZABÓ GÁBOR (1905-1982) // 78

Dr. Marius CÂMPEANU (Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş)
DESPRE FOTOGRAFUL BĂIMĂREAN SUBA ZOLTÁN ŞI MOŞTENIREA PE CARE A LĂSAT-O POSTERITĂȚII // 94

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ // 123

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ARGUMENT

2018. Anul Centenarului Marii Uniri. Anul în care întreaga suflare românească sărbătoreşte împlinirea unui secol de la cele trei momente istorice ale desăvârşirii unităţii noastre naţionale: Unirea Basarabiei (27 martie/9 aprilie 1918), a Bucovinei (15/28 noiembrie 1918) şi a Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului (18 noiembrie/1 decembrie 1918) cu România.

Alături de proiectele culturale şi expoziţionale dedicate Centenarului Marii Uniri, Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş şi-a propus, în colaborare cu alte instituţii muzeale de prestigiu din spaţiul cultural transilvănean, organizarea unei expoziţii de anvergură privind valoarea documentară a fotografiei şi prezentarea activităţii unor fotografi din secolele XIX-XX, care au învins timpul şi spaţiul imortalizând evenimente istorice majore, personalităţi şi etape diferite din evoluţia unor centre urbane din Transilvania.

Conceptul expoziţiei *Mari fotografi din Transilvania. Secolele XIX-XX* nu a fost privit sub forma unui discurs exhaustiv despre toţi fotografii reprezentativi din marile oraşe ale Transilvaniei, în intervalul de timp menţionat. Avându-se în vedere instituţiile muzeale partenere, au fost selectaţi cinci fotografi reprezentativi pentru oraşele: Alba Iulia, Cluj-Napoca, Bistriţa, Făgăraş şi Baia Mare. În acest sens, în cadrul expoziţiei temporare, care constituie punctul de plecare a lucrării de faţă, sunt prezentate schiţe biografice şi fotografii ale următorilor fotografi transilvăneni: Samoilă Mârza din Alba Iulia, Veress Ferenc din Cluj-Napoca, Alexandru Roşu din Bistriţa, Szabó Gábor din Făgăraş şi Suba Zoltán din Baia Mare.

Bunurile culturale (clişee pe sticlă, fotografii, aparate şi accesorii foto), valorificate în cadrul expoziţiei temporare provin din colecţia muzeului băimărean, a muzeului bistriţean şi din colecţia privată Suba Zoltán. Piesele din colecţia privată ne-au fost puse la dispoziţie de către doamna Suba Agneta, fiica fotografului băimărean, motiv pentru care îi transmitem un gând de gratitudine.

https://biblioteca-digitala.ro

Mulțumesc, pe această cale, colegilor muzeografi: Ionela Simona Mircea (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia), dr. Melinda Mitu (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca), Elena Pleniceanu (Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud) şi dr. Constantin Băjenaru (Muzeul Țării Făgăraşului „Valer Literat”) pentru faptul că au împărtăşit ideea expoziției, susținându-mă cu profesionalism şi amiciție la realizarea acestui demers cultural. Pentru ca buna noastră colaborare, atât profesională şi interpersonală, cât şi interinstituțională să nu se reducă doar la un proiect expozițional, am considerat oportun acest demers editorial, riguros din punct de vedere ştiințific.

Inițiativa editării volumul de față are o dublă motivație. Pe de-o parte, este un aport istoriografic ilustrativ pentru destinul unor fotografi transilvăneni, fără a căror pasiune transformată în artă am fi mai săraci în cunoaşterea vizuală a trecutului nostru, pe de altă parte este o mărturie a eforturilor şi activității specifice a lucrătorilor din muzee, dedicați studiului şi cercetării ştiințifice.

Orice lucrare sau studiu istoric se bazează pe principiul cronologic. Am exceptat puțin de la respectarea acestei reguli considerând că, din perspectiva importanței istorice a evenimentelor imortalizate, întâietatea trebuie acordată fotografului Samoilă Mârza (1886-1967). După materialul dedicat *Fotografului Unirii* de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, urmează materialele de prezentare ale celorlalți patru fotografi, respectându-se principiul cronologic (în funcție de anul naşterii): Veress Ferenc (1832-1916) din Cluj-Napoca, Alexandru Roşu (1854-1913) din Bistrița, Szabó Gábor (1905-1982) din Făgăraş şi Suba Zoltán (1911-2009) din Baia Mare.

Îmi exprim certitudinea că fiecare cititor, care va răsfoi această lucrare, se va lăsa cuprins de farmecul imaginilor vechi realizate de către fotografii vremurilor de altădată, meditând totodată la câtă creativitate, artă şi muncă se află în spatele fotografiei.

Baia Mare, iunie 2018
dr. Marius Câmpeanu

https://biblioteca-digitala.ro

SAMOILĂ MÂRZA, UN DESTIN ÎN SLUJBA ISTORIEI NEAMULUI ROMÂNESC

Ionela Simona MIRCEA
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

„Veniți la Alba Iulia! Frați români! Veniți cu toții la Marea Adunare Națională, care se va ținea la 1 Decembrie ... în Bălgradul lui Mihai Viteazul. Veniți cu miile, cu zecile de mii! Lăsați pe o zi grijile voastre acasă, căci în această zi vom pune temelia unui viitor mai bun şi fericit pentru întreg neamul românesc”. (*Unirea*, Blaj, număr de propagandă, 13/28 noiembrie 1918).

Este chemarea la care a răspuns imediat, la 1 Decembrie 1918, şi Samoilă Mârza, conştient de importanța momentului, doritor să împărtăşească împreună cu consătenii săi din Galtiu şi cu restul românilor ce aveau să fie prezenți la Alba Iulia bucuria implinirii unui vis, acela al unirii lor între frontierele unei Românii Mari care să-i cuprindă pe toți, cei din Regatul Român, Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş. Năzuia să simtă bătăile inimii celorlalți frați români, să reuşească să surprindă pe plăcuțele sale de sticlă emoții, trăiri, sentimente izvorâte din iubirea de neam şi de țară. Năzuia să surprindă momentele de solidaritate şi înălțare spirituală ale celor prezenți, despărțiți atâtea veacuri prin granițe politice impuse de alții, acum, la finele unui mare război care îşi luase tributul în vieți omeneşti dar care le adusese românilor, în cele din urmă, şi şansa renaşterii lor naționale.

A fost singurul fotograf care a lăsat neamului românesc câteva imagini de la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, adunare care a legitimat *Actul* Unirii Transilvaniei, Banatului, Crişanei, Maramureşului cu România, după ce în alte două mari adunări româneşti, ținute deja la Chişinău (27 martie 1918) şi Cernăuți (14 octombrie 1918), se hotărâse de către românii de acolo unirea cu țara a Basarabiei şi a Bucovinei. Aceste imagini tezaur l-au făcut cunoscut pe Samoilă Mârza ca *Fotograful Unirii*.

Dincolo de acest apelativ onorant, cine a fost de fapt Samoilă Mârza? Ne-a ajutat în creionarea acestui destin, permițându-ne cunoaşterea fotografului prin câteva tuşe esențiale,

https://biblioteca-digitala.ro

inginerul Aurel Sântimbreanu care l-a cunoscut personal încă din vremea copilăriei (prin 1941-1945) şi care, marcat de întâlnirile pe care le-a avut cu acesta, pozându-i ori doar discutând mai târziu împreună, i-a dedicat câteva studii şi chiar un volum editat în 2013, reeditat în 2016.

Samoilă Mârza s-a născut în satul Galtiu din comuna Sântimbru, în actualul judeţ Alba, la 18 septembrie 1886, în familia lui Ştefan Mârza şi a Anei (din Drâmbar), o familie de ţărani creştini, gospodari, cu patru copii. În viaţă vor rămâne doar doi, Onu şi Samoilă. Mama copiilor, Ana, s-a stins de tânără iar tatăl copiilor, Ştefan, s-a recăsătorit cu Raveca Crişan din Galtiu, iar familia a sporit cu alţi cinci copii: Ioan, Maria, Anica, Aurel şi Traian.

Onu Mârza, primul dintre aceştia, căsătorit cu Carolina Voica, a plecat în America încă înainte de izbucnirea războiului cu scopul de a-şi face un rost, stabilindu-se şi muncind în Cleveland timp de şapte ani dar, în final, s-a reîntors în ţară, crescându-şi cei cinci copii. Ceilalţi şi-au urmat drumul în ţară, majoritatea întemeindu-şi familii în Galtiu. Samoilă, prin fotografiile-mărturii pe care le-a făcut în 1918, 1919, 1922, 1924 şi 1937, cu ocazia unor evenimente de importanţă majoră pentru istoria României, desfăşurate la Alba Iulia, a devenit celebru fără ca această celebritate să-l ajute prea mult în viaţă, deoarece a sfârşit sărac şi uitat.

În sânul familiei a primit o educaţie românească bazată pe respect, muncă, iubire de neam şi de ţară, abnegaţie, sacrificiu. Samoilă Mârza a absolvit şase clase la şcoala primară din sat, fiind înscris în clasa I-a, al doilea în foaia matricolă a *Şcolii poporale greco-catolice confesionale* din Parohia Sântimbru-Galtiu, Protopopiatul Alba Iulia din Arhidieceza Greco-Catolică de Alba Iulia şi Făgăraş, având ca învăţător pe Georgiu Mitrofan. În foile matricole apare cu numele *Merza* sau *Mêrza Samoilă*. A urmat, apoi, şase clase de liceu la Alba Iulia, cu mari sacrificii din partea părinţilor. Cu intenţia de a-i pune o meserie în mână, părinţii îl trimit ucenic la Sibiu, la fotograful Iainek, unde timp de trei ani, între 1909-1911, învaţă arta fotografiei, cumpărându-i un aparat de fotografiat la preţul unei perechi de boi.

Izbucnirea Primului Război Mondial i-a schimbat şi lui Mârza cursul vieţii. A fost mobilizat în armata austro-ungară, ca de altfel majoritatea tinerilor români din Transilvania, şi a fost trimis pe frontul din Galiţia. Cu unitatea sa ajunge până la Riga, în Letonia. A fotografiat tranşee, linii de front, ostaşi, încercând să adune imagini care să rămână dovezi despre ceea ce înseamnă războiul, cu toate ororile lui.

https://biblioteca-digitala.ro

În 1916, datorită intrării României în război alături de Antantă, printr-o decizie a Puterilor Centrale, regimentele din armata austro-ungară formate în număr covârşitor din militari români sunt transferate de pe frontul din Galiția pe cel din Italia, motivul fiind refuzul românilor de a lupta împotriva fraților români de dincolo de Carpați. Pe frontul din Italia a ajuns şi Samoilă Mârza, în cadrul serviciului topografic şi fotografic al armatei austro-ungare.

Sfârşitul războiului l-a găsit la Trieste. În condițiile retragerii disciplinate a românilor din armata austro-ungară de pe frontul italian, organizată de Consiliul Național Român Central, creat în Transilvania cu scopul de a pregăti unirea provinciei cu România, Mârza ajunge la Viena la 10 noiembrie 1918. Patru zile mai târziu a participat la ceremonialul de depunere a jurământului militar şi la slujba religioasă de sfințire a primului drapel tricolor al Consiliului Național Român Militar, creat la 1 noiembrie 1918, manifestare românească desfăşurată în curtea cazărmii de protocol *Ferdinand*, în prezența locotenentului Iuliu Maniu, reprezentantul consiliului, a generalului Ioan Boeriu, baron de Polichna, şi a capelanului militar Iuliu Hossu. Cu acest prilej, Samoilă Mârza a surprins pe peliculă, în trei secvențe, grupuri mari de români, foşti militari din armata austro-ungară, singurele imagini document de la această manifestare care a făcut cunoscut idealul românilor militari ardeleni în spațiul european, importantă pentru istoria noastră națională.

Drumul spre casă pe ruta Viena - Zagreb - Belgrad - Timişoara n-a fost uşor, călătorind dezarmat. A ajuns la Galtiu abia la 29 noiembrie 1918 şi a participat la organizarea plecării delegației satului său natal la Alba Iulia, la Marea Unire, realizând şi acum trei fotografii-mărturii. În prima, apar câteva zeci de oameni din Galtiu, femei şi bărbați în costume populare, steagul tricolor şi pancarta. Strănepotul lui Mârza, inginerul Eugen Curta i-a recunoscut pe toți: *„Barb Pavel ține drapelul sprijinit de şold, Barbu Partenie, Mârza Ghiorghiuc, Man Cornel, Barbu Cornel, Crişan Traian, Ioan a lui Ambrozie, Simion a lui Bătutu, Doda de la pod, Mârza Florea, Curta Toader, Zaharie, Man Aurel, Ighian Traian, Potopea Partenie, Ighian Cornel, Jurca Emil, Traian a lui Popa, Căpudean Liviu, Tomşit Ionuț, Magda Ştefan, Mărcuț, Camforel, Voica Partenie. Pancarta Galtiu. Trăiască Unirea şi România Mare, cu textul țesut în cele trei culori ale drapelului românesc, la fel şi cele cinci floricele de pe mijloc, de cele zece fete ale grupului, Amalia (soră cu bunica lui Iancu Popa, actualul primar al comunei), Măriuca de la Mesentea (soră cu Florea Mârza, aflat în poză chiar lângă ea), Işfănoaie (soră cu Milian a lui Mărie), Lucreția lui Hârceagă, Goleni*

https://biblioteca-digitala.ro

*Mârza, învățătoare, Frăsinica lui Barb Pavel, Măriuca lui Cornel a lui Muraru, Victoria lui Pătruşca, Armeana lui Belei, Riți a lui Cioflica"**. În a doua fotografie, oamenii sunt aşezați în semicerc, jucând Hora Unirii, în spate câțiva țin pancarta iar în față apare învățătoarea. A treia imagine, reprezentând, după spusele nepotului, un grup călare, nu a putut fi identificată până acum în colecția muzeului albaiulian.

Conform programului, ziua de 1 Decembrie 1918 a început la Alba Iulia la şapte dimineața cu serviciul divin oficiat de episcopul Miron Cristea, în biserica protopopească ortodoxă, şi de episcopul Iuliu Hossu, în biserica protopopească greco-catolică. La ora 10, în incinta Casinei militare din cetate, azi Sala Unirii, s-au adunat delegații. Pe la zece şi jumătate, Ştefan Cicio Pop, în numele Consiliul Național Român Central, a deschis adunarea cu o amplă cuvântare. Ion Suciu, preşedintele Comisiei de validare a mandatelor delegaților a confirmat prezența acestora, precum şi primirea a numeroase adeziuni la cauza unirii. S-a ales biroul cu trei preşedinți (octogenarul George Pop de Băseşti, fruntaş al mişcării memorandiste, şi episcopii Ioan I. Pop şi Demetriu Radu), trei vicepreşedinți (Ştefan Cicio Pop, Teodor Mihali şi Ioan Flueraş) şi nouă secretari. Au luat cuvântul George Pop de Băseşti, Vasile Goldiş, Iuliu Maniu, Iosif Jumanca. Vasile Goldiş a citit *Rezoluția* Adunării Naționale care a fost votată de toți cei prezenți. Bătrânul George Pop de Băseşti a anunțat apoi, în baza votului, Unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi a Maramureşului cu România. Lucrările adunării s-au sfârşit cu alegerea Marelui Sfat al Țării, după care, cineva din sală a deschis fereastra strigând: *S-a hotărât Unirea! Trăiască România Mare!* La ieşire, în fața sălii, cei doi episcopi, Miron Cristea şi Iuliu Hossu, s-au îmbrățişat şi au citit mulțimii *Rezoluția,* care a fost ascultată cu emoție şi bucurie. De la tribune au vorbit poporului adunat Ştefan Cicio Pop, Petru Groza, Silviu Dragomir, Iosif Jumanca, Aurel Vlad.

Samoilă Mârza n-a fost în sala Casinei militare deoarece n-avea mandat (*credențional*) ci s-a aflat în mijlocul mulțimilor, alături de consătenii săi veniți în frunte cu preotul Iosif Şerban. A venit însoțit de bicicleta, pe care a adus aparatul de fotografiat, trepiedul şi geanta cu clişeele pe sticlă. A ajuns pe platoul din apropierea cetății în jurul orelor 11. După vreo oră a ascultat discursurile lui Miron Cristea şi Iuliu Hossu, şi a fotografiat doar câteva scene (şase sau şapte, din cauza aparaturii fotografice grele care îi îngreuna deplasarea, a timpului nefavorabil şi a dificultății procedurii fotografierii care impunea ca oamenii să stea nemişcați

https://biblioteca-digitala.ro

în fața obiectivului) cu episcopii vorbindu-le oamenilor şi cu mulțimile de români venite la acest mare eveniment.

În colecția muzeului albaiulian se găseşte un certificat din 16 ianuarie 1945, semnat de profesorul Eugen Hulea, preşedintele Despărțământului Astra, şi de profesorul Ion Berciu, directorul Muzeului Unirii din Alba Iulia, de unde aflăm că: *„[…] dl. Emanuil S. Mârza, de profesiune fotograf, domiciliat în Alba Iulia, str. Vasile Alecsandri nr. 54, este singurul fotograf care a fost present la Adunarea Națională din Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, şi că susnumitul a imortalizat 5 (cinci) fotografii unice, imaginile istorice dela marea Adunare care a hotărât unirea Ardealului cu România. În colecțiile muzeului Unirii din Alba Iulia se găsesc numai aceste 5 fotografii istorice, dovedite autentice şi toate cercetările, timp de două decenii, de a mai găsi şi altele, au rămas fără rezultat. În consecință, rămâne stabilit că fotografiile luate de dl. Emanuil S. Mârza la Adunarea Națională istorică din 1 Decembrie 1918 la care a participat sunt singurele fotografii existente pe care lucrările istorice, manualele şi alte publicații le reproduc în legătură cu 1 decembrie 1918. Dl. Emanuil S. Mârza, ca un sincer patriot român a pus la dispoziția Țării aceste documente de valoare istorică, în mod gratuit, fără a avea niciun beneficiu de pe urma muncii şi inspirației sale. Din acest motiv apreciem că domnia sa merită întregul sprijin al tuturor pentru serviciul neprețuit adus Neamului şi Statului Român, scăpând de la pieire imaginile fotografice ale actului Unirii”.*

În realitate, însă au fost şase fotografii (fotografia mai puțin cunoscută, descoperită ceva mai târziu, îl prezintă pe episcopul ortodox Miron Cristea vorbind poporului din Țara Hațegului de la tribuna oficială), posibil şapte (dacă nu cumva a şaptea nu e decât o dublură a unei fotografii deja cunoscută, dar cu o intervenție mai târzie asupra imaginii, fiindcă în două fotografii apare acelaşi grup, avându-l în centru pe Miron Cristea, ascultând discursul citit de Iuliu Hossu; într-una episcopul ortodox purtând un şal gros, în carouri alb-negru, peste sutană, în cealaltă neavând şalul dar ținând în mâna crucea şi lanțul, retuşuri ulterioare făcute, probabil, din motive canonice).

După Marea Unire, Samoilă Mârza s-a stabilit în Alba Iulia făcându-se cunoscut datorită jovialității, inteligenței şi, mai ales, a fotografiilor pe care le făcea. A participat activ la evenimentele organizate în oraşele şi satele județului Alba, ajungând până în inima Apusenilor. Călătorea cu bicicleta, pe care ducea aparatul de fotografiat cu burduf, trepiedul, geanta cu clişee, fotografii şi alimente pe care, deseori, le primea în schimbul fotografiilor făcute.

https://biblioteca-digitala.ro

A fost prezent la Alba Iulia, la 19 decembrie 1918, la intrarea în oraş a Regimentului 5 Vânători de Munte şi, câteva zile mai târziu, la 25 decembrie 1918, la sfinţirea steagului Jandarmeriei Române. A fost prezent la sosirea în Alba Iulia a generalului francez Henri Mathias Berthelot la 1 ianuarie 1919. De fiecare dată, a făcut fotografii.

În 1919 a întocmit un album, intitulat *Marea Adunare de la Alba Iulia în chipuri*, prezentat în paginile ziarului *Alba Iulia* din 11 martie 1919. În timp, acest album l-a multiplicat, noile exemplare fiind făcute în perioade diferite, cuprinzând aproape aceleaşi imagini fotografice şi fiind oferit de fotograf, cu diferite prilejuri, unor personalităţi din viaţa politică şi culturală românească din perioada interbelică. Se cunosc astăzi trei asemenea albume. Unul oferit lui Nicolae Iorga şi altul lui Iuliu Maniu la scurt timp după Unire, primul păstrându-se la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, Cabinetul Stampe, iar al doilea la Arhivele Naţionale ale României, Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale din Bucureşti. Al treilea, oferit episcopului greco-catolic Iuliu Hossu, a fost dat spre păstrare savantului Alexandru Borza, creatorul Grădinii Botanice din Cluj-Napoca, după moartea acestuia albumul rămânând fiicei sale Viorica Lascu care, din păcate, nu-l mai deţine.

Albumul oferit lui Nicolae Iorga are pe coperta vişinie-maro, din piele de căprioară, dedicaţia inscripţionată: *„Ofer / acest Album / Bărbatului prea / învăţat / şi mult iubitor / al neamului Românesc / N. Iorga / Emanuil Mîrza”*. O panglică tricoloră, pe care scrie, pe linia galbenă, *Alba Iulia în 1 Decemvrie 1918*, este lipită pe diagonala copertei. Albumul conţine fotografii şi de la alte evenimente naţionale, în total 44 de imagini, plus reproduceri cu Horea, Cloşca şi Crişan, Avram Iancu, Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare. În album se află şi o fotografie cu Mârza îmbrăcat elegant, cu costum, cămaşă, pălărie, aşezat pe o bancă, dedesuptul imaginii fiind gravat cu auriu *Emanuil Mîrza*. În album apar, evident, instantaneele luate la 1 decembrie 1918, la Alba Iulia, însoţite de fotografii care prezintă alte secvenţe din istoria naţională a României, precum: Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului şi părţilor româneşti din Ungaria (1 buc.), sfinţirea drapelului Consiliului Naţional Român din Viena (2 buc.), înmormântarea stegarului Ion Arion (1 buc.), consătenii din Galtiu pregătiţi să plece la Alba Iulia (2 buc.), Armata Română la Alba Iulia în ziua de 19 decembrie 1918 (2 buc.), sfinţirea steagului Jandarmeriei Române la Alba Iulia la 23 decembrie 1918 (1 buc.), generalul Berthelot la Alba Iulia la 1 ianuarie 1919 (11 buc.), ofiţerii Regimentului 5 Vânători şi intelectualii români din Alba Iulia (2 buc.), poarta I-a a Cetăţii Alba Iulia (1 buc.), monumentul ridicat în amintirea

https://biblioteca-digitala.ro

luptei de la Custozza (1 buc.), celula lui Horea (1 buc.), Hora din piața orașului surprinsă de fotograf cu ocazia vizitei generalului Aristide Lecca (1 buc.), Catedrala Romano-Catolică (1 buc.), străzile Calea Vânătorilor şi Mihai Viteazul (2 buc.). Fotografiile sunt lipite pe file, fără a avea un contur, 38 dintre ele fiind numerotate iar restul nu. La rându-i, Nicolae Iorga scria, la 27 aprilie 1919, în memoriile sale: *„Mi se aduce din Ardeal un admirabil album al fotografului Samoilă Mârza, înfățişând ultimele manifestări"*.

Albumul oferit de Samoilă Mârza lui Iuliu Maniu are o copertă maro închis, pe diagonala copertei fiind lipită o panglică roşie pe care scrie: Alba Iulia în 1. Decm. 1918. Pe copertă apare gravată şi dedicația: *„Dr. IULIU MANIU / SF.C.DG.ROMÂN / OFER ACEST ALBUM / BĂRBATULUI CU CARACTOR / de AUR al neamului ROMÂNESC / EMANUIL S. MÎRZA"*. Cuprinde 30 de fotografii încadrate într-un chenar tricolor.

Albumul oferit de fotograf episcopului greco-catolic Iuliu Hossu are coperta de culoare maro închis, pe diagonala copertei e lipită o bandă roşie cu textul: Alba Iulia în 1 Decm. 1918, iar în colțul din dreapta al copertei apare dedicația: *„P.S.S. Dr. IULIU HOSSU / EPISCOPUL GHERLEI / ÎN SEMN / DE RECUNOŞTINȚĂ / ŞI DEVOTAMENT / EMANUIL S: MÎRZA"*. Acest album are 27 de fotografii încadrate cu tricolor.

Deşi deosebirile dintre albume sunt relativ mici, totuşi acestea dovedesc că albumele au fost concepute şi înmânate celor trei personalități în perioade diferite. . Cercetătorul Gheorghe Anghel afirmă că Nicolae Iorga l-ar fi primit pe 27 aprilie 1919.

Cu certitudine există şi alte asemenea albume, nedescoperite încă. Unul a fost oferit cu siguranță regelui Ferdinand în primele luni ale anului 1919. Regele a apreciat în mod deosebit realizarea lui Mârza, fiindcă este cunoscută scrisoarea de felicitare adresată de rege fotografului, prin care Samoilă Mârza este invitat să devină furnizor al Casei Regale. De asemenea, ziarul *Foaia poporului,* din 24 februarie/9 martie 1919, de pildă, subliniază în articolul *O frumoasă decorație* următoarele: *„Maiestatea Sa Regele a decorat zilele trecute pe Emanoil Mîrza, mecanic şi fotograf amator în Alba Iulia, cu medalia* (aici şi în continuare sublinierile cercetătoarei Maria Vieru-Işaev din Chişinău) *de aur clasa prima Serviciul credincios. Această medalie a primit-o dl. Mîrza cu prilejul prezentării unui album, care cuprinde o mulțime de fotografii dela Marea adunare dela Alba Iulia* (de fapt doar 6 bucăți, restul fiind făcute cu prilejul altor evenimente). *Fotografiile frumoase şi execuția artistică a albumului a plăcut atât de mult Maiestății Sale, încât a dispus momentana distingere cu medalia de aur. Pentru un lucru frumos şi istoric, o*

https://biblioteca-digitala.ro

*decorație iarăş foarte frumoasă a primit dl. Mîrza, care e un tânăr cu mult simț românesc în suflet – de origine dela Galtiu, lângă Alba Iulia"***.

Albumul a fost motiv de mândrie pentru delegația română care a participat la Conferința de pace de la Versailles, câteva exemplare fiind trimise, după cum aflăm din presa vremii, primului ministru Ion I.C. Brătianu, preşedintelui Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, şi altor personalități ale momentului. Un alt beneficiar al albumului a fost generalul francez Henri Mathias Berthelot care, în semn de mulțumire, i-a trimis fotografului un abonament de călătorie pe toate căile ferate franceze.

Scrierile vremii fac referire la numeroasele prietenii strânse ale fotografului cu mari personalități, precum: Iuliu Maniu, Octavian Goga, Aurel Vlad, sau Valer Pop.

Din postura de furnizor al Casei Regale, Samoilă Mârza a imortalizat, în anul 1919, vizita regelui Ferdinand la Alba Iulia, Abrud şi Câmpeni, iar în 22 octombrie 1922, a fotografiat, tot la Alba Iulia, Încoronarea regelui Ferdinand şi a reginei Maria. Cu acest prilej, el constată că lucrările la Catedrala Încoronării nu erau încheiate, iar în 1924, după zbateri serioase, în urma unei audiențe la primul ministru Ion I.C. Brătianu, a reuşit să obțină fonduri pentru continuarea pictării catedralei, o lucrare care fusese începută de către pictorul Costin Petrescu şi abandonată imediat după Încoronare. Tot în anul 1924, a fotografiat aspecte de la serbările comemorative de la Țebea, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la naşterea lui Avram Iancu, iar în 1929, a surprins imagini de la sărbătorirea a 10 ani de la manifestările Unirii, momentul prilejuind şi decorarea fotografului de către statul român. În anul 1966, ultimul său album *Marea Adunare de la Alba Iulia în chipuri* l-a dăruit lui Nicolae Ceauşescu, cu prilejul vizitei acestuia la Alba Iulia.

Deşi munca sa a avut o mare importanță istorică, fotograful Samoilă Mârza a trăit mereu aproape la limita sărăciei, dovadă fiind şi faptul că timp de aproape 60 de ani a folosit acelaşi vechi aparat de fotografiat, cu care odinioară a imortalizat evenimentele de la 1 Decembrie 1918. Din acest motiv, el a fost constrâns să vândă unele clişee de la Unire, pentru a valorifica sticla specială din care erau confecționate.

În anul 1967, directorul Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, prof. dr. Gheorghe Anghel, a reuşit să achiziționeze de la Samoilă Mârza aparatul de fotografiat şi clişeele pe sticlă legate de Marea Unire.

Cu banii obținuți de la muzeu, Samoilă Mârza şi-a achiziționat un aparat de fotografiat performant cu care dorea să realizeze mai multe fotografii cu ocazia semicentenarului Unirii,

https://biblioteca-digitala.ro

care urma să fie sărbătorit în anul 1968. Deja fotograful lucra la realizarea unui album similar celui din 1918, album pe care îl dorea finalizat în 1968 pentru a-l putea oferi oficialilor acelui timp. Din nefericire, Samoilă Mârza a fost doborât de o boală incurabilă galopantă, stingându-se la 19 decembrie 1967. Trupul său neînsuflețit a fost înhumat la cimitirul Maieri din Alba Iulia.

Multe dintre clişeele sale pe sticlă, după care au fost făcute fotografiile de la marile evenimente desfăşurate la Alba Iulia şi în împrejurimi, evenimente la care Samoilă Mârza a participat, au întregit colecția muzeului albaiulian abia după moartea fotografului (1967), când au fost vândute muzeului de către nepoata acestuia, Viorica Truță, care i-a şi purtat de grijă în ultimii săi ani de viață. Lucrul cel mai trist însă pentru generațiile următoare este faptul că foarte multe dintre aceste clişee nu au ajuns în colecții private sau publice (din muzee, biblioteci ori arhive) fiind pierdute sau, mai rău, distruse, sticla clişeelor fiind folosită la fabricarea unor oglinzi foarte căutate în acea perioadă.

În anul 2003, administrația locală a municipiului Alba Iulia a finanțat construirea unui monument lângă mormântul lui Samoilă Mârza, inaugurat la finele anului, la 23 noiembrie, iar în satul său natal, Galtiu, cu sprijinul primăriei, a fost dezvelit un bust executat de sculptorul Narcis Dumitru Borteş şi s-a lansat volumul *Samoilă Mârza – 1886-1967 – Fotograful Unirii Transilvaniei cu România,* scris de inginerul Aurel Sântimbreanu, reeditat trei ani mai târziu.

Albumele şi fotografiile lăsate de Samoilă Mârza, atâtea câte există, rămân surse istorice de necontestat. Imaginile surprinse de Mârza la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, imagini unicat, sunt parte incontestabilă a tezaurului românesc, fiind singurele care confirmă vizual o realitate istorică, poate cea mai mare dintre izbânzile neamului românesc. S-ar impune o viitoare cercetare de substanță, susținută de către statul român prin toate instituțiile sale de cultură, dar nu numai, pentru descoperirea şi a celorlalte albume şi fotografii, care să ajute la reconstituirea unei opere fotografice dedicate românismului prin excelență, opera lui Samoilă Mârza - *Fotograful Unirii*, un album în acest sens nefiind altceva decât cea mai potrivită modalitate de a-l onora şi de a-l readuce în actualitate.

Note:

* Sântimbreanu, Aurel, Bedelean, Horea, Bedelean, Aura, Muntean, Lucian, *Samoilă Mârza (1886-1967). Fotograful Unirii Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918, Alba Iulia*, ediția a II-a, Alexandria Publishing House, 2016, p. 26-27.

** Vieru-Işaiev, Maria, *Crâmpeie documentare despre fotograful românității Samoilă Mârza*, în „Dacoromania”, nr. 41, Alba Iulia, 2008, p. 43.

https://biblioteca-digitala.ro

SAMOILA MÂRZA, A DESTINY IN THE SERVICE OF THE ROMANIAN HISTORY

Abstract

Photographer Samoila Mirza entered the Romanian history with the name of the Union Photographer. The six images captured by Marza on December 1, 1918 in Alba Iulia, on the occasion of the Great National Assembly that established the Union of Transylvania, Banat, Crişana and Maramureş with Romania, unique images, are an indisputable part of the Romanian treasure being the only one that visually confirm a historical reality, maybe the greatest of the Romanian nation's triumphs, the completion of Great Romania.

The albums and photos that Samoila Mârza made later, the ones that still exist, were made on various occasions in order to leave to future generations a glimpse of what the impact events had on the history of the nation held in Alba Iulia and in the Apuseni area , in 1919 (the visit of Berthelot to Alba Iulia), 1921-1922 (the construction of the Cathedral of Coronation and the crowning of the sovereigns of Great Romania at Alba Iulia on October 15, 1922), 1924 (the anniversary of Avram Iancu birthday), 1929 (The commemoration of the heroes-martyrs Horea, Cloşca and Crişan) etc., give a contour to a photographic work dedicated to Romanianism by excellence, and remain indisputable historical sources.

https://biblioteca-digitala.ro

Samoilă Mârza
(1886-1967)

- *Fotograful Unirii*
(MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Aparatul de fotografiat şi aparatul de mărit filme ale lui Samoilă Mârza (MNUAI)

Samoilă Mârza (stânga) pe front în Italia, 1916-1918

Samoilă Mârza militar (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Viena. Cazarma Ferdinand, 14 noiembrie 1918. Ceremonialul de depunere a jurământului şi de sfinţire a primului drapel tricolor al Consiliului Naţional Român Militar (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Viena. Cazarma Ferdinand, 14 noiembrie 1918. Ceremonialul de depunere a jurământului şi de sfinţire a primului drapel tricolor al Consiliului Naţional Român Militar (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Delegația din Galtiu la Alba Iulia, 1 Decembrie 1918 (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Alba Iulia, 1 decembrie 1918 (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Alba Iulia, 1 decembrie 1918 (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Alba Iulia, 1 decembrie 1918.
Sosirea în mijlocul mulțimii a episcopilor Miron Cristea şi Iuliu Hossu (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Alba Iulia, 1 decembrie 1918.
Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu citeşte *Rezoluțiunea Adunării Naționale de la Alba Iulia* (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Alba Iulia, 1 decembrie 1918. Episcopul ortodox Miron Cristea
vorbeşte poporului din Ţara Haţegului de la tribuna oficială (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Alba Iulia, 1 decembrie 1918.
Avocatul Aurel Vlad la tribună (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Alba Iulia, 22 aprilie 1921.
Începutul lucrărilor la Catedrala Încoronării (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Alba Iulia, 27 aprilie 1921.
Vizita regelui Ferdinand şi a reginei Maria pe şantierul Catedralei Încoronării (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

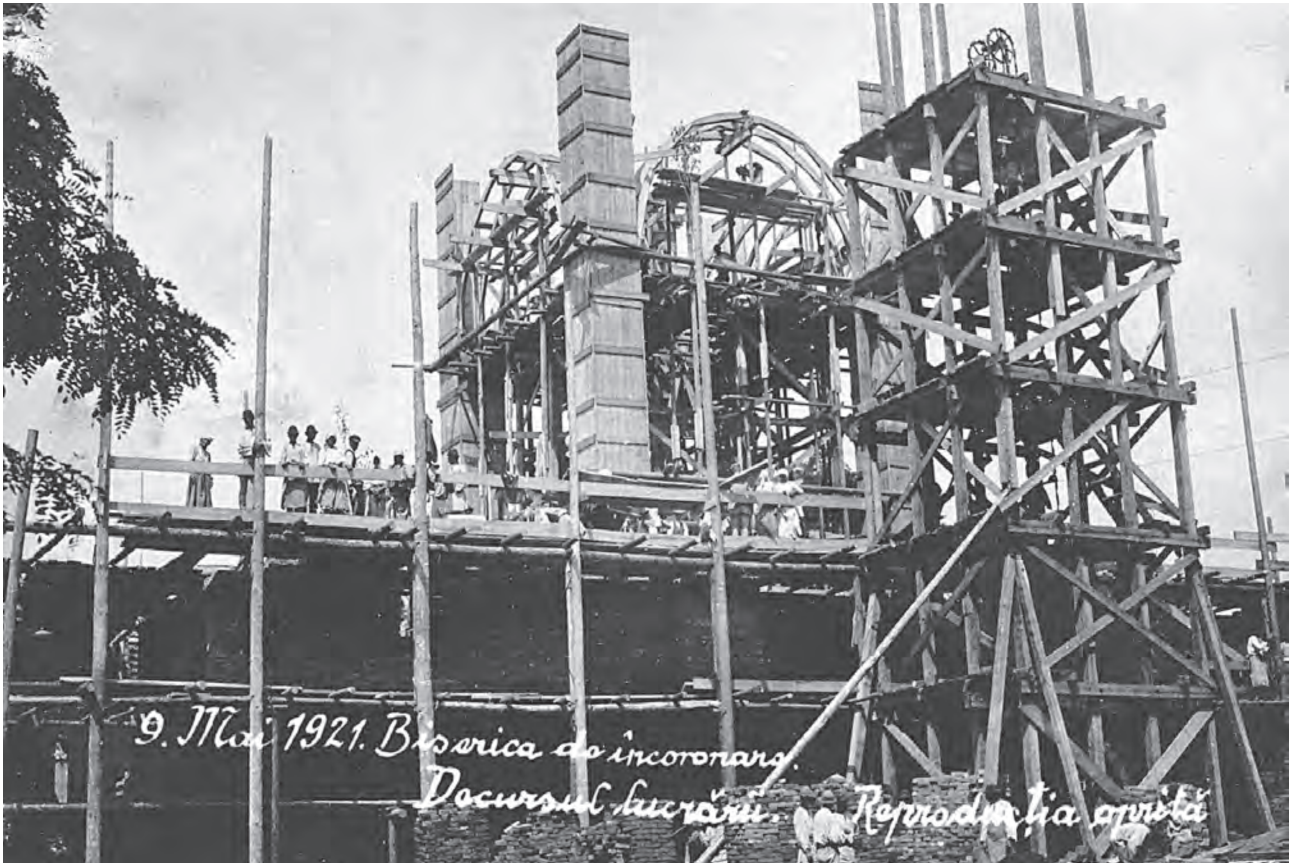

Catedrala Încoronării. Stadiul de lucru din 9 mai 1921 (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

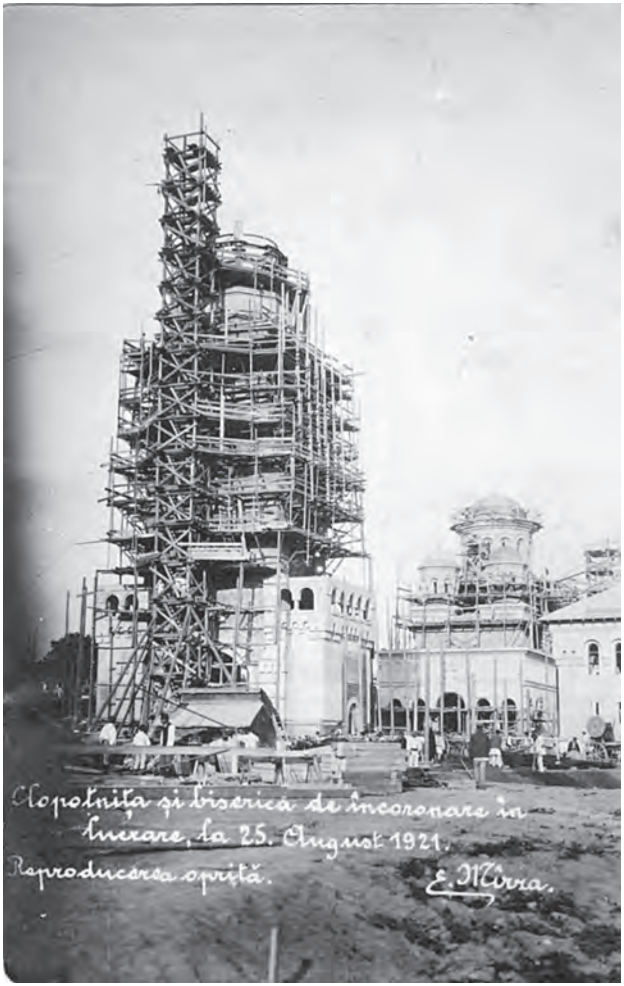

Clopotnița şi Catedrala Încoronării.
Stadiul de lucru din 25 august 1921
(MNUAI)

Catedrala Încoronării.
Stadiul de lucru din 7 septembrie 1921
(MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Prima vizită în Transilvania a suveranilor României Mari.
Primirea de la Țebea, 29 mai 1919 (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Aniversarea centenarului naşterii lui Avram Iancu la Țebea, 31 august 1924 (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Aniversarea centenarului naşterii lui Avram Iancu la Țebea. Regele Ferdinand îl decorează pe Simion Gheorghe, veteran din armata lui Avram Iancu, 31 august 1924 (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

Aniversarea centenarului naşterii lui Avram Iancu la Vidra.
Serviciul divin la casa natală a lui Avram Iancu, 1 septembrie 1924 (MNUAI)

https://biblioteca-digitala.ro

DIN VIAȚA ŞI ACTIVITATEA FOTOGRAFULUI VERESS FERENC

Dr. Melinda MITU
Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei

Veress Ferenc s-a născut la Cluj, în 1832. Ca adolescent, a studiat meşteşugul aurăritului, la Aiud, unde a intrat în contact cu Zeyk Miklós senior, primul ardelean familiarizat cu procedeele fotografice ale lui Daguerre şi Talbot. În 1850, la vârsta de 18 ani, Veress a achiziționat primul său aparat fotografic, angajându-se definitiv în cariera fotografică. El a avut multe de învățat de la baronul Apor Károly şi contele Kornis Zsigmond, împreună cu care a efectuat experimente în vederea realizării fotografiilor obținute prin procedeul plăcii umede, tratată cu colodiu.

După moartea lui Kornis, activitatea lui Veress a fost sprijinită de unul dintre cei mai importanți oameni de cultură ardeleni, contele Mikó Imre, fondatorul Societății Muzeului Ardelean. Doar în urma îndemnurilor şi a sprijinului financiar al acestuia s-a putut materializa visul tânărului fotograf de a-şi înființa un cabinet personal, în 1853.

În anii 1850, pe lângă amatori pasionați ca Mikó Imre, contele Bethlen János şi John Paget, la Cluj, activau şi alți fotografi profesionişti, în afara lui Veress. Dar cabinetul acestuia din urmă a jucat un rol atât de important încât, până la finele anului 1870, nici un alt fotograf străin nu s-a putut afirma în oraşul de pe Someş.

În toată perioada carierei sale îndelungate (care a durat mai mult de 60 de ani), Veress s-a dovedit a fi mereu la curent cu cele mai recente descoperiri pe plan european în domeniul tehnicii şi artei fotografice, promovându-le cu succes şi în acest colț de lume. La început, conform modelului impus de colegii de breaslă de la Budapesta, Veress va utiliza daghereotipia. Mai târziu, va recurge la procedeul plăcii umede, tratată cu colodiu, şi a celei uscate, cu bromură de argint.

https://biblioteca-digitala.ro

În 1855, în urma îndemnurilor lui Mikó Imre, Veress realizează un prim set de fotografii care înfăţişează notabilităţi din Ardeal, mai ales membri ai unor familii aristocratice din Cluj. Aceste fotografii se află astăzi la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca (sala Colecţii Speciale). Prin cabinetul său s-au perindat aproape toate personalităţile de vază ale vieţii politice şi culturale maghiare, cu dorinţa de a fi imortalizate.

Tot la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca se păstrează şi două albume (intitulate *Kolozsvár képekben* [Clujul în imagini]), care conţin 45 de fotografii cu imaginile celor mai reprezentative zone şi clădiri ale Clujului, realizate în anul 1859. Sunt redate astfel: Biserica Sf. Mihail şi vechea primărie; Biserica Piariştilor şi fostul Liceu al piariştilor de pe actuala stradă a Universităţii; clădirea primului teatru maghiar, precum şi Biserica Reformată şi fostul Colegiu Reformat de pe actuala stradă Mihail Kogălniceanu; vechea cazarmă a oraşului şi Biserica Sf. Petru; Biserica Franciscanilor şi Piaţa Mică, vila lui Mikó Imre de pe strada Clinicilor (în volumul I), precum şi Biserica Luterană, Palatul Bánffy, Biserica Minoriţilor, Parcul, Cetăţuia, Biserica Calvaria şi multe altele (în volumul al II-lea).

Veress a ilustrat şi monumentala monografie dedicată Clujului de istoricul Jakab Elek. De asemenea, litografiile din *Kolozsvár története* au fost realizate pe baza imaginilor imortalizate de Veress Ferenc.

În anul 1862, în paginile revistei *Ország Tükre*, Veress a adresat un apel către cei aproximativ 250-300 de fotografi ai ţării: *„Fotografii noştri ar putea face un mare serviciu patriei dacă ar fotografia personalităţi mai mici sau mai mari din domeniul ştiinţei, artei, industriei ori comerţului şi – adunate într-un album – ar preda fotografiile către muzeele ţării. Pe mine mă preocupă această idee de multă vreme şi am să încep realizarea ei încă din anul acesta. Intenţionez să fotografiez persoane importante, indiferent de etnia, religia sau sexul lor, care s-au remarcat prin talent intelectual ori material, în câmpul literaturii, artei, agriculturii şi industriei. Un alt mare serviciu pe care l-ar putea aduce fotografii patriei în folosul istoriei este acela de a fotografia toate antichităţile – cetăţi, castele vechi, ruine de biserici – până când acestea există, deşi ar putea dispărea chiar şi într-un deceniu, lăsându-le astfel moştenire posterităţii"*. Prin recunoaşterea valorii documentare a fotografiei, Veress a devansat cu treizeci de ani epoca sa. Despre aceste lucruri se va vorbi în mod oficial,

https://biblioteca-digitala.ro

pentru întâia oară, abia la Congresul Internațional de Fotografie de la Chicago (în 1893), dar Veress scria în acest spirit încă din anul 1862.

Veress Ferenc a fost unul dintre primii intelectuali ardeleni care au militat pentru crearea unei comisii mixte, maghiaro-româno-săseşti, cu rolul de a identifica toate personalitățile şi monumentele culturale şi istorice din patrimoniul celor trei etnii, care meritau să fie imortalizate prin fotografie.

Veress Ferenc nu a fost un artist singuratic. El a desfăşurat o serie întreagă de activități sociale şi culturale în slujba comunității. Astfel, în 1865 a devenit primul fotograf al Societății Muzeului Ardelean. A fost membru fondator al primei asociații fotografice maghiare şi organizator al primei expoziții comune a fotografilor din țară, în anul 1880. Veress a fost mereu preocupat de viitorul oraşului său, activând în cadrul comitetului director al Asociației Parcului, ca membru fondator al Societății Maghiare de Cultură din Transilvania (EMKE), membru corespondent al Camerei de Comerț şi Industrie din Cluj şi membru al Societății Carpatine Ardelene. A militat pentru ridicarea grupului statuar Matia Corvinul, iar din 1887 a devenit membru al lojei masonice *Unió* din Cluj, loja fiind cunoscută pentru acțiunile sale culturale şi caritabile.

Fotograful clujean a fost un excepțional autodidact. Citise, în original, toate publicațiile franceze legate de fotografie, Franța fiind considerată, pe bună dreptate, patria acestei invenții. În anul 1867, Veress va întreprinde o călătorie la Paris, unde va face cunoştință cu Niépce de Saint-Victor, care-i va insufla interesul pentru fotografia color, numită pe vremea aceea *heliocromie.* De acum încolo, fotograful clujean se va strădui ca emulsia obținută din nitrații diferitelor metale să preia şi să reflecte direct efectele de culoare.

Din 1881, fotografului clujean i se va încredința un curs de fotografie la universitatea din oraş. După două semestre, Veress va renunța însă la activitatea didactică, nemulțumit de faptul că fondurile alocate cursurilor sale erau insuficiente, dar şi în urma atitudinii ostile a unor colegi din cadrul universității, care îi reproşau fotografului lipsa studiilor universitare.

Între anii 1882-1888, Veress va redacta şi publica, la Cluj, o revistă de specialitate, intitulată *Fényképészeti Lapok* [*Foi Fotografice*]. În coloanele acesteia, Veress a prezentat toate

https://biblioteca-digitala.ro

noutățile din domeniul său de activitate, completând informațiile din străinătate cu cele dobândite pe baza propriilor sale experiențe.

Dacă activitatea prodigioasă a fotografului clujean a trezit invidia mai multor colegi de breaslă din țară, ea a fost bine apreciată, în schimb, de profesioniştii din străinătate. Acest lucru se va întâmpla, în special, după Expoziția Mondială de la Paris, din anul 1889, la care Veress îşi va trimite fotografiile color. Acestea vor fi admirate de către toți specialiştii, fiind prezentate în cadrul expoziției chiar de şeful pavilionului dedicat realizărilor fotografice. În legătură cu fotografiile lui Veress, acesta relata cu bucurie faptul că *„pe viitor* [datorită lui Veress] *fotografierea în culori nu va mai fi imposibilă!"* Activitatea fotografului clujean va fi lăudată şi de alte personalități din acest domeniu, cum ar fi J. M. Eder, directorul institutului de grafică de la Viena sau profesorul H. W. Vogel din Berlin. Veress va figura şi în paginile publicațiilor de specialitate din străinătate, printre care amintim *Photographischer Almanach* din Düsseldorf, apărut în 1891.

Din păcate, fotograful Veress Ferenc nu a publicat niciodată rezultatele experimentelor sale în domeniul fotografiei în culori, deşi a ajuns la un nivel remarcabil în această direcție, aşa cum reiese din aprecierile contemporanilor. El a avut încredere în corectitudinea cercetărilor pe care le-a efectuat, continuând să muncească în domeniul heliocromiei până la sfârşitul vieții sale. Ultimele experimente cu fotografii color ale artistului clujean datează din anul 1911, când Veress împlinise 79 de ani!

https://biblioteca-digitala.ro

MOMENTS FROM THE LIFE AND ACTIVITY OF THE PHOTOGRAPHER, VERESS FERENC

Abstract

The photographer Veress Ferenc was born in Cluj in 1832. In 1853, he founded the first photo studio in Transylvania. Over a long career of more than 60 years, Veress had successfully promoted the most recent discoveries in Europa in the field of photographic techniques and techniques such as: the dagheteotype, the colloid-treated wet plate, the dry plate process, the silver bromide, or the color photograph, called the heliocromy.

In 1855, following the exhortations of Count Mikó Imre, Veress made a first set of photographs depicting personalities from Ardeal, especially members of aristocratic families from Cluj. Within just a few years, in 1859, Veress produced two albums, titled Kolozsvár képekben [Cluj in Pictures]), containing 45 photos of the most representative areas and buildings from Cluj.

Between 1882-1888, the photographer edited and published a magazine in Cluj, called Fényképészeti Lapok, and between 1881-1882 he taught a photography course at the Franz Joseph University from Cluj. In 1889, Veress successfully participated with his colorful photos at the Paris World Exhibition.

Veress Ferenc asserted the idea of setting up a joint commission (Hungarian-Romanian-Saxon) to capture the cultural and historical monuments from the heritage of the three Transylvanian ethnic communities through photography.

https://biblioteca-digitala.ro

Fotograful clujean Veress Ferenc (1832-1916)
(MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

Imagine din Piața Mare a Clujului.
Vedere spre Hotel Pannónia (mai târziu *Central*, astăzi *Melody Central*) şi Palatul Bánffy,
a doua jumătate a secolului al XIX-lea (MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

Zi de târg în Piața Mare a Clujului. Biserica Sfântul Mihail şi Şcoala Catolică de fete (demolată în 1890), a doua jumătate a secolului al XIX-lea (MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

Monumentul Carolina, ridicat în 1831, în amintirea vizitei la Cluj a împăratului austriac Francisc I şi a reginei Carolina Augusta (din anul 1817). Inițial, obeliscul a fost amplasat în colțul sudic al Pieței Centrale a Clujului, iar la sfârşitul secolului al XIX-lea a fost mutat în Piața Mică (astăzi Piața Muzeului), 1887 (MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

Casa în care s-a născut regele Matia Corvin (1443), 1887 (MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

Casa Petrichevich-Horváth Dániel, construită la începutul secolului al XIX-lea
(astăzi sediul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei), 1887 (MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

Sinagoga neologă de pe actuala stradă Horea, construită în 1887, din inițiativa lui Fischer Vilmos, fondatorul comunității evreieşti de rit neolog din Cluj, 1887 (MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

Andrei Şaguna (1808-1873),
episcop (1847-1864) şi mitropolit ortodox (1864-1873) al Transilvaniei, membru al Societăţii Muzeului Ardelean, primul preşedinte al Astrei, membru de onoare al Academiei Române (din 1871), sfârşitul secolului al XIX-lea (MNIT)

Ioan Fechete-Negruţiu (1817-1888),
canonic greco-catolic, director al Şcolii Normale din Blaj, membru al Societăţii Muzeului Ardelean şi al Astrei, 1887 (MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

Florian Porcius (1816-1906),
membru titular al Academiei Române (din 1882)
şi vicecomite al comitatului Năsăud (1867-1877).
Este considerat unul dintre fondatorii ştiinţei
botanice româneşti, 1887 (MNIT)

Ambrosie Cheţianu (1863-1934),
botanist, director gimnazial la Blaj, membru
fondator al Astrei, preot şi vicar al Mitropoliei
Greco-Catolice de la Blaj, 1888 (MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

Simon Elek (1813-1882),
jurist, primar al Clujului între anii 1874-1880,
a doua jumătate a secolului al XIX-lea (MNIT)

Gyarmathy Miklós,
vicecomite al comitatului Cluj,
a doua jumătate a secolului al XIX-lea (MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

Contele Mikó Imre (1805-1876),
întemeietorul Societății Muzeului Ardelean (1859).
A fost un important susținător al carierei fotografice a lui Veress Ferenc, a doua jumătate a secolului al XIX-lea (MNIT)

Martin Lajos (1827-1897),
profesor la Universitatea Franz Joseph I din Cluj, membru corespondent al Academiei Maghiare (din 1861). Aparatul de zbor construit de el, brevetat în 1893, se păstrează la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, 1887 (MNIT)

https://biblioteca-digitala.ro

ALEXANDRU ROŞU.
PRIMUL FOTOGRAF ROMÂN DIN BISTRIȚA

Elena Elisabeta PLENICEANU
Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud

„Când tot ce se numea artă se anchilozase, fotograful şi-a aprins lampa sa cu mii de lumini şi, treptat, hârtia fotosensibilă a absorbit negreala câtorva obiecte uzuale. El descoperise bătaia unei străfulgerări fragede, neprihănite, care era mai importantă decât toate constelațiile înfățişate spre desfătarea ochilor noştri".

Tristan Tzara,1922[1]

Naşterea fotografiei apare în urma unui lung şir de invenții şi experimente asimilate în deceniile 3-4 ale secolului XIX, printr-un procedeu de înregistrare, fixare şi reproducere mecanică a imaginii. Când Daguerre şi Niépce au reuşit aproape concomitent acest lucru, statul, despăgubindu-i pe cei doi şi profitând de greutățile de patentare, a preluat afacerea şi a transformat-o într-o afacere publică[2]. Mobilitatea oamenilor şi circulația ideilor ce s-au putut derula cu rapiditate la mijlocul secolului al XIX-lea, au făcut ca noua descoperire să fie preluată şi însuşită de spirite curioase şi sensibile din diferite colțuri ale Europei. Astfel, generată de un rapid proces de industrializare, apare noua îndeletnicire de fotograf.

Antoine Wiertz, în anul 1855, spunea despre fotografie: *„De câțiva ani ni s-a născut, spre*

1 Walter Benjamin, *Scurtă istorie a fotografiei*, în revista „Idea. Artă şi societate", nr. 30-31, 2008, nota 44 (Tristan Tzara, *Fotografia pe fața cealaltă*, prefață la albumul fotografului Man Ray, *Câmpuri ale desfătării*, 1922).
2 *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

gloria epocii noastre, o maşină care stârneşte pe zi ce trece uimirea minților noastre şi ne înspăimântă privirea. Şi nici nu va trece secolul, până ca ea să devină penelul, paleta, vopselele, priceperea, experiența, răbdarea, dibăcia, precizia, coloritul, glanțul, modelul, desăvârşirea, chintesența picturii. [...] Să nu credeți însă că dagherotipia va ucide arta"[3]. Acum fotografia, ca una dintre cele mai importante ramuri ale artelor din întreaga lume, a devenit foarte accesibilă în aceste timpuri în care telefoane tot mai inteligente şi aplicațiile de editare foto se află la îndemâna oricui, iar obsesia oamenilor pentru imagini, mai mare ca oricând.

Fotografiile reprezintă unul dintre cei mai importanți martori vizuali, iar istoriile orale legate de acestea permit reconstituirea unui întreg context de viață: economic, social, cultural, religios, mental, ideologic. Întregită de istoria ei (date despre momentul realizării, scopul, rolul pe care îl joacă în viața socială a comunității), fotografia devine o mărturie exemplară despre micro-contextul familial şi despre macro-contextul comunitar. Imaginile sunt documente ce ne pot arăta modul de a se îmbrăca, modul de manifestare a unor convenții, ocaziile ceremoniale, repertoriul de obiecte şi semne care alimentează şi susțin ceremonialitatea. Fotografia, întotdeauna, spune mai multe decât ar fi vrut să ne spună fotograful. Ea nu are numai valoarea de copie fidelă a realității obiective, ci şi o valoare modelatoare[4], rămânând fidelă deopotrivă atât clipei, cât şi marilor momente ale trecutului.

În condițiile industrializării, urbanizării, globalizării şi progresului tehnologic, procesul de schimbare socială antrenează modificări şi pierderi ireversibile în patrimoniul culturii tradiționale. Asimilând diferite modele culturale şi instalându-se procesul de uniformizare, de standardizare, de omogenizare culturală, proces accentuat în ultimele decenii mai ales datorită impactului audio-vizualului şi internetului, individul contemporan îşi pierde valorile şi coordonatele specifice. Identitatea individuală şi colectivă se bazează pe valori fundamentale ce trebuie regăsite, pe o istorie care este necesar a fi reconstituită şi menținută în memorie, iar recuperarea unor elemente valoroase ale patrimoniului cultural reprezentate de fotografie, însoțită, în măsura în care este posibil, de documente scrise, este esențială.

---

3 *Idem*, nota 49, Antoine Wiertz, *La Photographie*.

4 Elena Elisabeta Pleniceanu, *Fotografia de familie* în „Marketingul şi educația în muzee", ediția a III-a, Editura Astra Museum, Sibiu 2012, p. 138.

https://biblioteca-digitala.ro

La Bistrița (*Bistritz*), asemenea multor alte centre transilvănene, noua îndeletnicire şi-a aflat promotorii imediat după mijlocul secolului al XIX-lea. Nici o altă branşă nu a lăsat urmaşilor atâtea informații şi instantanee ale urbei noastre şi ale oamenilor săi, precum cele realizate în atelierele acestora. Majoritatea fotografilor din secolul al XIX-lea, care au avut ateliere proprii, au fost preocupați de fotografia de portret sau de peisaj, realizată în scop comercial, mobilitatea limitată fiind principala motivație.

Imaginile realizate de fotografii oraşului, într-o epocă în care fotografia era considerată artă şi tehnică, şi în care doar profesioniştii lucrau cu aparatul de fotografiat, încearcă să reamintească frumusețea, farmecul, uneori tristețea vremurilor de altădată sau alte aspecte din viața cotidiană, cu martori tăcuți care au dispărut demult dintre noi. Măiestria imaginilor în sepia sau a celor colorate manual ne arată opere de artă care se află la frontiera dintre pictură şi fotografie, acestea înlocuind treptat portretul de familie pictat în ulei. Acum, când privim acea aură misterioasă a portretelor, unele gânditoare, altele romantice sau visătoare, ce par scufundate în amintiri, ne dăm seama că fiecare poartă propria poveste datorată pasiunii fotografului care reuşea să însuflețească imaginea trecută prin mâinile sale, deconspirând meseriaşul de vocație şi patina epocii[5].

Acum, la peste 150 de ani de la realizarea primelor fotografii în atelierele fotografilor bistrițeni, constatăm calitatea remarcabilă a pozelor, exigența față de detaliu, uneori ingeniozitatea scenografică, toate făcând posibil ca, până la 1940, aceştia să obțină peste 70 de medalii la Saloane internaționale de fotografie din Europa (prima imagine care se păstrează cu Bistrița este de la 1850, fără a se cunoaşte autorul, apoi, începând cu 1860, fotografiile, în special portrete, devin tot mai dese). Înalta calitate a acestora se datorează faptului că artiştii fotografi au putut face ucenicia în unele dintre cele mai renumite şcoli şi ateliere de profil din Viena, Paris, Berlin sau Budapesta.

Odată înțeleasă posibilitatea de a face artă din acest fel de exprimare, mulți fotografi au început pe cont propriu această îndeletnicire, mişcându-se între fotografia-document şi construcția artistică a spațiului. Chiar dacă concurența a existat şi în acest domeniu, acolo unde ea s-a împletit cu talentul a creat maeştrii prestigioşi, greu de egalat, iar fotografiile lor

5 *Societatea bistrițeană în fotografie 1860-1940*, în „Portret de epocă”, catalog expoziție temporară, Bistrița, 2008.

https://biblioteca-digitala.ro

se constituie în dovezi evidente şi incontestabile ale faptului că evenimentele s-au petrecut în realitate.

Ca pionier al noii profesii îl putem numi pe profesorul Carl Köller (1838-1889), fotograf şi artist format în ambianța culturală vieneză, care a deschis primul atelier fotografic din Bistrița. Chiar dacă în 1867, Societatea Artistică Transilvăneană a stabilit că noua meserie se încadra în sfera activităților industriale, recomandând îngrădirea practicării ei pentru a nu aduce prejudicii artiştilor plastici, cele două modalități de exprimare au interferat încă de la apariția fotografiei. În această ambianță, Carl Köller figura ca atelier de artă şi fotografie, lucrările fotografice ale acestuia fiind apreciate în epocă, artistul fiind medaliat la saloanele de la Hamburg (1868), Paris (1869), Gratz şi Kassel (1870), Viena (1873), Gröningen (1876 şi 1879). Unul dintre ucenicii acestuia a fost fotograful român Alexandru Roşu[6].

Mai putem enumera şi alți fotografi ai urbei: Ferdinand Häusler, recompensat cu medalii de aur la Köln (1879), Pecs şi Fünfkirschen (1888); Eugen Lippert, medaliat la manifestări de profil organizate între anii 1877-1879; Oscar Galter, cu lucrări ce au primit aprecieri la saloanele de la Szolnoc (1877), Dej (1878), Bistritz (1879); Berta Jordaens&Ella Altzner, Alois Ziegler; Frederic Römischer, Wilhelm König, Sofia Kuales, Victor Fritsch, Petre Roman, Csallner, Atelier Foto-Sport[7].

Din dorința de a arăta fața luminoasă a unei părți de istorie dedicată fotografiei şi de a redescoperi frumusețea privind lumina, căldura şi culoarea din imaginile unei lumi care a supraviețuit pe clişeele din sticlă sau în albumele cu fotografii vechi, lume dispărută, probabil, pentru totdeauna, în acest an aniversar al împlinirii a 100 de ani de la Marea Unire, Muzeul Bistrița închină secțiunea sa expozițională unuia dintre cei mai remarcabili membri ai acestei bresle, lui Alexandru Roşu, primul fotograf român al Bistriței.

Alexandru Roşu s-a născut la Bistrița, în anul 1854. Şi-a făcut studiile la gimnaziile din Bistrița şi Năsăud. Ca student s-a remarcat prin talentul avut la desen, fapt pentru care tatăl său, polițist în Bistrița, a luat decizia de a-l înscrie ucenic în atelierul fotografului Carl Köller

6 „Portret de epocă”, catalog expoziție temporară, Bistrița 2008.
7 *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

(1838-1889) – primul fotograf bistrițean[8].

După ucenicia făcută în atelierul acestuia şi stagiile de pregătire desfăşurate alături de câțiva dintre cei mai renumiți fotografi din străinătate, Alexandru Roşu şi-a deschis propriul atelier în Piața Centrală nr. 22, în anul 1881, devenind astfel primul fotograf român din Bistrița. Pe parcursul anilor în care a activat în această branşă, prenumele său apare pe siglele de pe spatele fotografiilor, fie sub forma de *Alexander* (în germană) sau de *Sandor* (în maghiară).

A participat, în anul 1881, la cea de-a doua expoziție națională a Astrei, care cuprindea *Artele* cu patru grupe distincte, printre care şi artele grafice, din care făcea parte şi fotografia. În cadrul expoziției amintite, fotografiile lui Alexandru Roşu au fost considerate cele mai reuşite.

Creația sa cuprinde numeroase portrete, grupuri, peisaje şi aspecte ale oraşului, unele inedite, de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. A realizat albumul *Societății Bistrițeana 1888-1904*, cu care a participat la *Exposițiunea Etnografică Sibiu*, din 1905, album care se păstrează în patrimoniul ştiințific al Muzeului Bistrița. Ulterior, a fost însărcinat cu realizarea albumului de prezentare a Bistriței la expoziția națională, organizată la Sibiu, în 1906. Activitatea sa a intrat în conştiința publică şi prin seria de portrete ale fruntaşilor mişcării naționale şi prin imortalizarea momentului Memorandumului.

În mare parte, fotografiile au fost realizate în atelier, unde se utilizau aparate voluminoase, de pionierat, cu instalații de iluminat primitive[9]. Din pricina duratei lungi de expunere trebuiau oferite modelelor puncte de sprijin pentru o poziție fixă, motiv pentru care, în decorul scenografic al unora dintre imaginile sale întâlnim postamente, mese sau balustrade, decoruri pictate, unele purtate de fotograf, în momentele în care trebuia să se deplaseze la domiciliul clienților. În epocă, au existat critici legate de scenografia folosită de mulți fotografi pentru realizarea decorului, totuşi, cele folosite de Alexandru Roşu erau de bun gust, fără a fi contrastante sau stridente, fără să eclipseze imaginea clientului. Cu toată nuanța de romantism idilic perceput astăzi, când privim aceste fotografii de epocă, observăm faptul că ele au fost şi vor fi percepute ca adevărate opere de artă.

Alexandru Roşu s-a remarcat şi ca pictor în arta bisericească. Creațiile sale iconografice

8 *Din albumul nostru. Alexandru Roşu*, în „Revista Ilustrată”, anul II, pag. 61, 1899.
9 Oscar Skrabel, *Ateliere fotografice din oraş,* în „Nostalgii citadine”, Bistrița, 2007, p.210.

https://biblioteca-digitala.ro

se păstrează, în prezent, în compoziția unor iconostase bisericești din zonă[10]. Într-o anumită perioadă, Alexandru Roşu a împărțit atelierul cu un alt artist fotograf, Ferdinand Häusler, acest fapt întâmplându-se, probabil, între anii 1881-1883.

A murit în anul 1913, lăsând în urma sa un număr considerabil de fotografii, pe care le putem găsi în colecțiile ştiințifice ale Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, ASTRA Sibiu, dar şi în colecții private.

Muzeul Bistrița a dedicat, până în prezent, fotografilor urbei câteva proiecte expoziționale: *Portret de epocă* – în anul 2008, *Cronica în imagini* – în anul 2010 (dedicată exclusiv lui Alexandru Roşu) şi *Chipuri de acum un veac* – în anul 2012 (expusă pe pietonalul Bistriței). De asemenea, în memoria lui Alexandru Roşu, primul fotograf român din Bistrița, în centrul oraşului, municipalitatea a amplasat o statuie din bronz, realizată de sculptorul clujean Dumitru Cosma.

10 Două dintre acestea, de dimensiuni mari, care fac parte din patrimoniul Parohiei Ortodoxe din Bistrița, au fost prezentate publicului în expoziția dedicată fotografului Alexandru Roşu – *Cronica în imagini* - deschisă la Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, în iulie 2010.

https://biblioteca-digitala.ro

ALEXANDRU ROŞU. THE FIRST ROMANIAN PHOTOGRAPHER FROM BISTRIȚA

Abstract

In Bistrița, like a number of other Transylvanian centers, the photographer's job was discovered immediately after the middle of the 19 th century, the photographs from this area were trained in some of the most famous schools and workshops in Vienna, Paris, Berlin or Budapest . Now, 150 years after the first photos which were made in the workshops of the Bistrița photographers (the first image with Bistrița was made by Carl Köller in 1868), we note the remarkable quality of the pictures and the demand for detail that made it possible, until 1940 , to win more than 70 medals at Europe's International Photography Saloons.

The first Romanian photographer of Bistrița is Alexandru Roşu, born in Bistrița in 1854. He studied at Gymnasia in Bistrița and Năsăud. As a student, he was distinguished by drawing talent, doing apprenticeship in the workshop of photographer Carl Köller, and later with some of the best photographers from abroad. He opened his own workshop in Central Square no. 22, in 1881.

He participated in 1881 at the second Astra National Exhibition, having the most successful photos. His creation included many portraits and views of the city from the late 19th and early 20th centuries. He made the album "Bistrițeana" 1888-1904, with which he participated in the Sibiu Ethnographic Exposition (1905). He was commissioned to produce the Bistrița presentation album at the national exhibition in Sibiu in 1906. His work entered the public consciousness through the series of portraits of the leaders of the national movement and by capturing the moment of the Memorandum.

His photos represent, portraits, groups, photos of genres, some unusual, reflecting the diversity and specificity of these regions of history immortalized by this important Romanian photographer of the late 19th century and beginning of the 20th century. He died in 1913.

https://biblioteca-digitala.ro

Fotograful Alexandru Roşu (1854-1913)
(CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Bistrița. Piața centrală, latura de sud (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Bistrița. *Beutelgasse* (astăzi str. Dornei), 1912 (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Biserica Evanghelică, 1890
(CMBN)

Sediul Societății Bistrițeana, 1905
(CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Virgil Şotropa (1867-1954),
istoric, membru de onoare (din 1943)
al Academiei Române (CMBN)

Vasile Petri (1833-1905),
pedagog şi autor de manuale şcolare
(CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Şcoală de pe Valea Someşului (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Grigore Moisil (1814-1891),
vicar foraneu al Rodnei, între 1859 şi 1890,
şi primul director al Gimnaziului din Năsăud,
între 1863 şi 1868 (CMBN)

Gherasim Domide (1856-1909),
memorandist, protopop de Bistrița
(CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Preotul Pamfiliu Grappini din Rodna Nouă
(CMBN)

Preotul Costan Pop (1856-1907) din Feldru
(CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. Andrei Monda (1881-1952),
avocat în Bistriţa (CMBN)

Dr. Dionisiu Longin,
avocat în Bistriţa (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Dumitru Ciuta din Rebrişoara,
avocat în Bistriţa (CMBN)

Leon Piciu, directorul Cărţii Funciare
din Năsăud (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Grup de tineri din Bistrița, 1901 (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Asociația meseriașilor români din Bistrița, 1912 (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Trupă de călușari (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Tineri năsăudeni îmbrăcați în costume populare (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Familie de saşi din Bistrița (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Doamna Curteanu din Bistrița (CMBN)

Tânără din Bistrița (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

Aurelia şi Gavrilă Pintican, 1907 (CMBN)

Familia Schwartz, 1913 (CMBN)

https://biblioteca-digitala.ro

FOTOGRAFUL FĂGĂRĂŞEAN SZABÓ GÁBOR (1905-1982)

Dr. Constantin BĂJENARU
Muzeul Țării Făgăraşului „Valer Literat"

În absența unor informații concludente, se pare că primele ateliere foto au fost înființate în Făgăraş la mijlocul anilor 1860, ulterior numărul acestora crescând considerabil pentru dimensiunile oraşului şi funcționând, atât în centru, cât şi împrejurul cetății. Sunt cunoscute, şi nu numai făgărăşenilor, atelierele Gustav Adolf Schivert (după 1865), Fischer Béla, Helios, J.H. Briegel, Leo Palliardi, Madácsi Gyula, Szinberger (toate activând la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor), Kászoni Dionise şi Szabó Gábor.

Ultimul a rămas, însă, în memoria făgărăşenilor ca maestrul artei fotografice de aici, poate şi datorită faptului că este mai apropiat de contemporaneitate. Devenit făgărăşean prin atelierul *Foto Szabó* pe care îl deschisese în Piața Unirii (astăzi Piața Republicii), Szabó Gábor s-a născut la data de 5 septembrie 1905, în localitatea Iernut (județul Mureş), unde a şi urmat şcoala primară şi gimnazială, pentru ca mai târziu să frecventeze cursurile renumitului liceu *Bethlen Gabór* din Aiud.

Părinții săi – mama, armeancă din Gheorghieni, iar tatăl comerciant din Iernut – i-au dat o educație destul de drastică. Astfel, pentru o notă mică primită la una dintre materii, tatăl îl retrage de la liceul amintit şi îl trimite ca ucenic la artistul fotograf Hajter din Reghin, care a executat fotografii inclusiv pentru Familia Regală a României. De la acesta, Szabo a deprins repede tainele artei fotografice, devenind calfă şi apoi obținând autorizația de a lucra individual. Debutul său în această frumoasă şi nobilă profesie s-a concretizat la Făgăraş, unde a poposit în anul 1933, împreună cu sora sa, tot fotograf. Câțiva ani mai târziu o va cunoaşte pe Piroska, cu care se va căsători în 1937 şi cu care va avea trei copii.

Atelierul din centrul oraşului a fost amenajat în anul 1936, într-o locație preluată de la unul dintre cei mai mari proprietari din Făgăraş, Lauritsch. Studioul propriu-zis avea

https://biblioteca-digitala.ro

dimensiuni propice desfăşurării meseriei, dispunând de aparatură modernă pentru vremea respectivă şi mobilier adecvat ambianței decorative necesare.

Fotografiile sale, realizate alb-negru sau în sepia, se remarcau printr-o calitate deosebită la care s-a adăugat o mare promptitudine în realizare şi onorare a comenzilor, răspândind astfel faima atelierului său şi impunându-se fără tăgadă ca *fotograful Țării Făgăraşului*.

Toate evenimentele importante care aveau loc în zonă, fie ele comunitare sau familiale, erau imortalizate de artistul fotograf atât în studioul său, cât şi pe teren. De aici şi numărul considerabil de imagini cu oraşul şi ținutul Făgăraş, cu cetele de feciori şi corurile ASTRA, cu alaiuri de nuntaşi şi portrete în care a imortalizat pe pelicula fotografică copii, tineri, maturi, bătrâni, cupluri, militari etc.

După 1948, a reuşit să mențină atelierul în regim privat, dar numai până prin 1960, când datorită presiunilor politice şi economice comuniste a fost obligat să se înscrie în Cooperativa meşteşugărească *Viitorul*, unde a devenit şef de atelier, funcție îndeplinită până la pensionare. După o mai lungă suferință, a decedat la vârsta de 77 de ani, în 1982, dar memoria şi arta sa fotografică negreşit vor străbate vremurile şi vor influența numeroase generații.

https://biblioteca-digitala.ro

THE PHOTOGRAPHER FROM FĂGĂRAŞ SZABÓ GÁBOR (1905-1982)

Abstract

In Făgăraş had activated over time many photographers who conducted, not rarely, this job to the level of art. Their names are known, but the most important photographer artist who remained in the memories of people from Făgăraş is Szabó Gábor. Becoming a citizen of Făgăraş by adoption, Szabó Gábor was born at 5th of September 1905 in Iernut (Mureş County) where he followed primary and secondary school's courses, later frequenting Bethlen Gabór High School from Aiud. Withdrawn from high school by his father, he was sent as an apprentice for photographer artist Hajter from Reghin, from which he learnt the secrets of photographic art. His debut in this beautiful and noble job concretized in Făgăraş where he arrived in 1933.

In his studio from within city's center, excellent equipped, he realized black and white photos or sepia which were remarkable by a distinguished quality, spreading the fame of his studio and imposing himself as the Făgăraş County photographer. All the major events which took place in the region, both community and familiar, were immortalized by the photographer both in his studio and on the field as well. From here the great number of images with the city and region of Făgăraş, with the bands of sons and the ASTRA choirs, with wedding suites and portraits in which he immortalized on the photographic pellicle kids, teenagers, matures, old people, couples, soldiers etc.

https://biblioteca-digitala.ro

Fotograful Szabó Gábor
(1905-1982) la lucru
(MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Atelierul fotografului Szabó Gábor şi tipografia Haţiegan (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Centrul Făgăraşului, vedere către latura de sud-vest (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Cetatea Făgăraşului cu statuia Doamnei Stanca (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Intrarea în Cetatea Făgăraşului, cca 1940 (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Corul Progresul din Făgăraş, 1932 (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Corul Astra din Drăguş (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Făgărăşence în port popular, 1934 (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Reuniunea Femeilor din Galați - Făgăraş, 1935 (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Ceată de feciori (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Serbare şcolară (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Eleve de la liceul de fete din Făgăraş (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

Manifestația din 10 mai 1938 (MTFVL)

https://biblioteca-digitala.ro

DESPRE FOTOGRAFUL BĂIMĂREAN SUBA ZOLTÁN ŞI MOŞTENIREA PE CARE A LĂSAT-O POSTERITĂȚII

Dr. Marius CÂMPEANU
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş

E greu să scrii despre o persoană pe care n-ai cunoscut-o, dar care ți-a împărtăşit atât de multe în ultimii ani. Personal, pe Suba Zoltán nu am avut ocazia să îl întâlnesc vreodată, dar prin intermediul fotografiilor din albumele de familie şi a numeroaselor discuții purtate cu distinsa doamnă Agneta Suba, fiica fotografului, am reuşit să pătrund în sensibilitatea acestuia, având sentimentul că l-aş fi cunoscut de o viață. Privindu-l în fotografii, în diferite ipostaze ale vieții, mi-a lăsat impresia unei persoane elegante şi fermecătoare, un Don Juan al perioadei interbelice cu un real talent actoricesc. Analizându-i întreaga sa activitate, am constatat că talanții primiți la naştere de Suba Zoltán nu au fost în zadar deoarece de la vârsta majoratului începând, latura artistică a reuşit să şi-o exprime prin intermediul fotografiei, invenție apărută în Europa în deceniile 3-4 ale secolului al XIX-lea şi care, după un anumit interval de timp, şi-a găsit pionieri inclusiv la Baia Mare.

În materialul de față, prin cuvinte şi imagini, prezentăm o scurtă biografie şi o analiză succintă a activității lui Suba Zoltán care, datorită pasiunii pentru fotografie, a lăsat posterității o valoroasă moştenire. În urma celor cinci decenii în care a activat ca fotograf profesionist, la care se adaugă alte trei decenii de viață (după pensionare), în care aparatul de fotografiat l-a însoțit mereu, asemeni unui prieten fidel şi tăcut, acesta a realizat un număr impresionant de fotografii. A mai lăsat în urma sa numeroase aparate şi accesorii foto, şi nu în ultimul rând o impresionantă colecție de negative pe sticlă şi celuloid.

La finele anului 2016, recuperarea culturală a destinului fotografului şi moştenirea lăsată posterității de către Suba Zoltán au fost temele principale ale unui proiect expozițional,

https://biblioteca-digitala.ro

inițiat de Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş, care s-a bucurat de un succes deosebit. În primăvara anului 2017, viața şi activitatea fotografului băimărean au fost prezentate în albumul biografic *Suba Zoltán*, editat în limbile maghiară şi română (editor: Dávid Lajos, imprimat la Cromatica Press din Baia Mare) şi în cadrul unei mese rotunde cu tema *Fotografia – document istoric. Colecția Suba Zoltán*, desfăşurată la data de 23 mai 2017, de către instituția muzeală amintită, în cadrul celei de-a trei ediții a *Zilelor Maramureşului* (program cultural inițiat de Consiliul Județean Maramureş).

Suba Zoltán s-a născut la data de 29 septembrie 1911 în Baia Mare, în familia lui Suba Ioan (de meserie coafor şi frizer) şi Etelca. A urmat clasele primare şi gimnaziale în oraşul natal, după care, între anii 1922 şi 1925, a studiat la Liceul Reformat *Wesselényi* din Zalău.

În anul 1925, la îndemnul tatălui său, s-a angajat în atelierul lui Huszthy Matyás, care era, la vremea respectivă, singurul fotograf al Băii Mari (atelierul funcționa în apropierea Centrului vechi al oraşului, pe strada Podul Viilor, numărul 15, la etajul clădirii aflate vizavi de biserica reformată; clădirea se păstrează şi în zilele noastre). Potrivit înțelegerii făcute de tatăl său cu Huszthy, după trei ani de ucenicie în al patrulea an trebuia să lucreze ca şi calfă, acesta reprezentând costul uceniciei. În anii de ucenicie a fost preocupat în special de portretistică, iar în anul în care a lucrat calfă, principala sarcină profesională a fost retuşarea, etapă finală în realizarea fotografiilor.

Perioada cuprinsă între 1925 şi 1929 - potrivit însemnărilor autobiografice - a fost benefică atât din punct de vedere profesional (a deprins secretele tehnicii fotografice), cât şi din perspectiva inițierii culturale, tânărul ucenic acumulând numeroase informații din ziarele, revistele şi operele literare aflate în biblioteca fotografului Huszthy. De asemenea, s-a împrietenit şi a colaborat cu numeroşi artişti de prestigiu din Şcoala de pictură băimăreană, din care îi amintim pe: Aba-Novák Vilmos, Thorma János, Nagy Oszkár, Jándi Dávid, Kriszán János, Csikós Antónia, care veneau des în atelierul de pe Podul Viilor pentru a-şi comanda fotografii după lucrările lor.

După perioada desfăşurată în atelierul fotografului Huszthy, în anul 1929, Suba Zoltán a primit o carte de muncă, o adeverință referitoare la activitatea desfăşurată şi un atestat care

https://biblioteca-digitala.ro

îi oferea calitatea de membru al breslei meseriaşilor, dar şi posibilitatea angajării într-un alt atelier fotografic. În vara aceluiaşi an s-a angajat la Târgu Mureş, în atelierul lui Horváth Victor, fotograf şi furnizor al Familiei Regale a României. Potrivit celor scrise în *Autobiografie* (primul capitol din albumul semnalat în textul introductiv al studiului de faţă), lucra cca 14 ore în fiecare zi, inclusiv duminica înainte de masă. Îşi desfăşura activitatea atât în atelier (retuşa fotografii), cât şi în compartimentul foto, unde trebuia să pregătească zilnic între 15 şi 30 de negative pe sticlă. După circa opt luni *„de exploatare"* la Târgu Mureş, în anul 1930 a revenit la Baia Mare. Reîntors acasă, s-a angajat timp de un an în atelierul mentorului său, fotograful Huszthy Mátyás.

În anul 1931, în urma unui anunţ văzut într-un ziar, a plecat la Miercurea Ciuc pentru a se angaja în atelierul lui Aladics Zoltán (de meserie inginer silvic), care îşi deschisese propriul atelier deoarece rămăsese fără slujbă, în urma desfiinţării composesoratelor din Secuime. Având în vedere cunoştinţele profesionale acumulate, Suba Zoltán a avut rolul de coordonator al atelierului fotografic. Temperaturile scăzute şi condiţiile grele, de iarnă, de la Miercurea Ciuc, i-au trezit tânărului fotograf băimărean pasiunea pentru patinaj artistic şi hochei pe gheaţă.

Între anii 1933 şi 1935, Suba Zoltán a efectuat stagiul militar la Giurgiu, la graniţa româno-bulgară. În această perioadă a realizat numeroase fotografii cu şi pentru camarazii săi de arme. După lăsarea *la vatră*, a lucrat în atelierul lui Sertlin Gyurka, un coleg din Baia Mare, realizând aproximativ 500 de cărţi poştale cu regele Carol I al României şi cu imagini din mină.

În vara anului 1937 a făcut o călătorie de studii la Budapesta, unde timp de trei luni s-a perfecţionat în tehnica portretului, în atelierul renumitului fotograf Székely Aladár, de la care a primit numeroase reţete pentru realizarea fotografiilor de pe negativele de sticlă. Stagiul de pregătire desfăşurat în capitala Ungariei a reprezentat şi un bun prilej de a intra în contact cu numeroşi fotografi maghiari, de la care şi-a completat cunoştinţele necesare practicării acestei frumoase şi nobile profesii.

După revenirea la Baia Mare, în toamna anului 1937, cu ajutorul părinţilor şi-a deschis propriul atelier fotografic în Centrul vechi al oraşului, locaţie în care şi-a desfăşurat activitatea

https://biblioteca-digitala.ro

până în anul 1953. Din această perioadă de activitate profesională s-a păstrat o impresionantă colecție de negative pe sticlă (11.821 bucăți). La data de 25 martie 1948 s-a căsătorit cu Klement Rozália. În urma mariajului s-au născut două fete: Marta (născută la 28 februarie 1949 – decedată la 10 februarie 2016) şi Agneta, născută la 25 decembrie 1951.

Între anii 1953 şi 1959, Suba Zoltán a avut atelierul fotografic acasă, pe fosta stradă Stalingrad (astăzi strada Țibleşului). În acest interval de timp, pentru realizarea buletinelor de identitate, a străbătut toate satele din jurul Băii Mari, fotografiind aproximativ 15.000 de persoane. În lipsa vreunui ucenic sau angajat, la prelucrarea negativelor şi la retuşarea fotografiilor a fost ajutat, de nenumărate ori, de soția sa.

În anul 1959 a fost obligat să intre în cooperație, motiv pentru care şi-a transferat atelierul într-un imobil nou, construit pe strada Podul Viilor. În cadrul Cooperativei *Gutinul* a activat până în anul 1962, când s-a transferat la Institutul Pedagogic, recent înființat. În cadrul acestei instituții de învățământ superior şi-a desfăşurat activitatea până la momentul pensionării (1977). În aceşti 15 ani de activitate a realizat diapozitive şi fotografii în domeniul geologiei, botanicii, fizicii şi al altor ştiințe, acestea fiind utilizate de profesori la prelegerile susținute în fața cursanților, dar şi la ilustrarea lucrărilor de diplomă şi de doctorat. Potrivit însemnărilor autobiografice, scrise la începutul anului 2003, aceasta a fost perioada cea mai frumoasă din întreaga sa activitate, la care a reflectat mereu cu melancolie, deoarece s-a bucurat de respect şi gratitudine din partea conducerii şi a corpului profesoral de la Institutul Pedagogic.

În ultimele două decenii de viață, Suba Zoltán a continuat să realizeze instantanee fotografice în diferite zone ale oraşului Baia Mare şi în împrejurimi, fiind preocupat îndeosebi de fotografia peisagistică (ultimele fotografii au fost realizate în anul 1993, acestea fiind păstrate în albumele de familie). A încetat din viață la data de 9 decembrie 2009, la frumoasa vârstă de 98 de ani.

Cu toate că nu ne-am propus să facem un istoric referitor la apariția fotografiei şi a primilor fotografi la Baia Mare, amintim doar faptul că primele imagini realizate în oraşul aflat pe cursul mijlociu al râului Săsar, la poalele munților Gutâi, datează din anii 1850-1860, prezentând colțul de nord-est şi latura de vest a Centrului vechi al oraşului (fotografiile se păstrează în colecția Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş). Primii fotografi

https://biblioteca-digitala.ro

locali, despre care există informaţii documentare, au fost: Lacher Károly, Űrmösi Sándor, Kováts Elek şi Huszthy Mathyás, ultimul fiind şi un talentat profesor de artă fotografică, studioul acestuia reprezentând o şcoală de formare pentru numeroşi ucenici. Suba Zoltán face parte din a doua generaţie de fotografi băimăreni, alături de Gerzon Adolf şi Szécsen Zoltán.

Prin intermediul fotografiilor realizate în peste cinci decenii de activitate, Suba Zoltán poate fi considerat un *cronicar* al oraşului Baia Mare. A realizat fotografii cu Centrul vechi, cu străzile şi clădirile impozante ale oraşului, surprinzând atât evoluţia urbană, cât şi transformările în timp ale unor edificii istorice. Unele fotografii au valoare de document istoric, deoarece clădirile imortalizate nu se mai păstrează în zilele noastre, acestea fiind victime ale indiferenţei umane sau ale procesului de sistematizare urbană din perioada comunistă (cum ar fi abatorul sau moara cu aburi a oraşului, clădiri fotografiate în anul 1928). Datorită faptului că a îndrăgit natura şi drumeţiile în împrejurimile oraşului, a realizat numeroase fotografii în *plein-air*, în parcurile şi în zonele de agrement ale Băii Mari care, în perioada interbelică, primise statutul de staţiune climatică.

După anul 1944 a realizat fotografii de reportaj la demonstraţiile anuale desfăşurate în Centrul vechi al oraşului pentru a marca zilele încărcate de semnificaţii ideologice din perioada comunistă: 1 mai (Ziua Internaţională a Muncii), 9 mai (Ziua Victoriei împotriva Germaniei naziste), 23 august (trecerea României de partea Aliaţilor în cel de-al Doilea Război Mondial) şi 7 noiembrie (după calendarul gregorian era sărbătorită Revoluţia bolşevică din Rusia de la 25 octombrie 1917). Tot datorită fotografului Suba, în colecţia Muzeului Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş se păstrează câteva imagini cu vizita lui Petru Groza în Baia Mare, din octombrie 1946. În paralel, a mai realizat fotografii pentru obţinerea buletinelor, a carnetelor de membru PCR, dar şi pentru ziarul *Pentru Socialism*, singurul cotidian din Baia Mare, până în decembrie 1989.

Fiind pasionat de portretistă, atât în atelierul propriu, cât şi în celelalte ateliere în care, temporar, şi-a desfăşurat activitatea, Suba Zoltán a imortalizat zeci de mii de persoane care au trăit în Baia Mare şi în localităţile din împrejurimi. Pe lângă fotografiile tip portret, a

https://biblioteca-digitala.ro

realizat fotografii de nuntă, fotografii de familie sau, pur şi simplu, fotografii care au darul de a păstra în culorile alb-negru cele mai plăcute momente din viața unei persoane sau a unei familii, începând cu vârsta fragedă a copilăriei şi cu prima împărtăşanie. Suba Zoltán a fost primul fotograf din Baia Mare care a realizat manual fotografii color, dând viață fotografiilor alb-negru cu ajutorul pensulei şi a trei culori fundamentale (roşu, galben şi albastru).

Suba Zoltán şi-a dedicat întreaga viață fotografiei. În urma acestei pasiuni, transformate în artă, a rămas o impresionantă colecție de aparate şi accesorii foto, dar şi un număr impresionant de negative (clişee) pe sticlă şi celuloid. A avut o grijă deosebită pentru ordonarea şi păstrarea negativelor, fapt pentru care persoanele care au trecut pragul atelierului său, începând cu anul 1937, pot fi identificate pe baza unui *Index alfabetic*, întocmit de fotograf, şi a numerelor imprimate pe clişee.

În anul 1987, Muzeul Județean Maramureş (în prezent, Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş) a achiziționat de la fotograf câteva aparate foto, majoritatea datând de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Totodată, prin donație, în patrimoniul muzeal a mai intrat un număr considerabil de negative pe sticlă, diapozitive color (după fotografiile realizate în Baia Mare şi împrejurimi, în toamna anului 1939) şi 39 de filme foto cu valoare documentară, din perioada 1944-1957. Colaborarea cu fotograful Suba a continuat şi în perioada următoare, mai exact la realizarea secțiunii referitoare la istoria fotografiei băimărene, în cadrul expoziției permanente *Valori Patrimoniale*, deschisă în anul 2004 pentru a marca împlinirea a 100 de ani de la deschiderea Muzeului orăşenesc Baia Mare (1904).

Tezaurizarea bunurilor culturale referitoare la activitatea fotografului Suba Zoltán a fost şi este un interes constant pentru instituția noastră, care începând cu anul 2014 a făcut demersurile necesare pentru ca impresionanta colecție de negative pe sticlă să ajungă în patrimoniul muzeal. Între 2014 şi 2017, din întreaga colecție de negative pe sticlă, ce însumează 11.821 bucăți, 10.137 bucăți au fost achiziționate de Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş. De asemenea, în 2015 a fost achiziționat aparatul foto, marca *Eisenchmil&Wachtl*

https://biblioteca-digitala.ro

(fabricat la Viena, anii 1870-1900), folosit de Suba Zoltan în atelierul său fotografic, începând cu anul 1937.

În cadrul expoziției temporare *Suba Zoltán – omul din spatele aparatului de fotografiat*, deschisă la data de 16 noiembrie 2016, a fost reconstituit atelierul fotografic şi compartimentul de prelucrare a negativelor pe sticlă şi celuloid, valorificându-se, în mare parte, obiectele şi accesoriile foto utilizate de către fotograf. De asemenea, au fost expuse documente personale, albume cu fotografii de familie, imagini cu oraşul Baia Mare, aparate foto şi negative pe sticlă, atât din colecția particulară Suba Zoltán, cât şi din colecția Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş.

Prezentarea activității fotografului băimărean Suba Zoltán intenționăm să nu se oprească la acest nivel. Din punct de vedere documentar, pe baza imaginilor rezultate în urma scanării negativelor pe sticlă, dar şi a *Indexului alfabetic*, în următorii ani vom încerca să identificăm personalitățile locale (primari, funcționari publici, profesori, medici, avocați, ofițeri de carieră etc.), care şi-au pus amprenta asupra dezvoltării oraşului Baia Mare, în perioada interbelică.

https://biblioteca-digitala.ro

ABOUT THE PHOTOGRAPHER SUBA ZOLTÁN FROM BAIA MARE AND HIS HERITAGE FOR POSTERITY

Abstract

Suba Zoltan was one of the Baia Mare greatest photographers. He learned the photographic technique in Baia Mare (between years 1925-1929 he was the disciple of the famous photographer Huszthy Matyas) and in the capital of Hungary - Budapest.

After the apprenticeship period, he worked in various photographic workshops from Targu Mures and Miercurea Ciuc.

In Baia Mare he professed as a professional photographer between years 1937-1977 (the year of retirement). He made portrait photos, images with Baia Mare, and photos at various events with political, cultural and sports significance.

After him remained an impressive collection of clichés on glass, whose acquisition started by the County Museum of History and Archeology in 2014.

Through photos taken through photos taken during his lifetime, Suba Zoltan can be considered a "chronicler" of the city of Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Ucenici în atelierul fotografului Huszthy Matyás (în mijloc Suba Zoltán), 1927
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Huszthy Matyás şi ucenicii săi, 1929
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Cartea de muncă a lui Suba Zoltán, primită la sfârşitul perioadei de ucenicie, 1929
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Autoportret. Compoziție foto realizată la Târgu Mureş, august 1929 (Colecția privată Suba Zoltán)

Suba Zoltán, alături de colegi, în atelierul fotografului Aladics Zoltán din Miercurea Ciuc, noiembrie 1931 (Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Suba Zoltán, alături de camarazii de arme.
Fotografie realizată la Giurgiu, în vara anului 1934
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

În Centrul vechi al Băii Mari, 1936.
În fundal, strada Podul Viilor şi
Biserica Reformată
(Colecția privată Suba Zoltán)

La Budapesta, 1937.
În fundal, Podul cu Lanțuri
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Suba Zoltán (1911-2009), în diferite ipostaze.
Fotografii realizate în 1930 şi 1936
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Suba Zoltán, alături de câțiva prieteni, 1934.
În fundal, fostul Hotel Ştefan din Centrul vechi al Băii Mari
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Suba Zoltán cu soția sa, Rozalia, 1948
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Suba Zoltán (în mjloc), alături de colegii de la Institutul Pedagogic din Baia Mare, cca 1968
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Centrul vechi al oraşului Baia Mare, 1931
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Bastionul Măcelarilor, 1928
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Biserica Reformată din Baia Mare, 1828
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Monetăria (astăzi sediul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș), 1928
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Fostul abator şi Biserica Reformată din Baia Mare, 1928
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Vedere de la Fântâna Bodoi, 1927
(Colecția privată Suba Zoltán)

https://biblioteca-digitala.ro

Fotografii cu copii realizate după 1937 (MJIAMM)

https://biblioteca-digitala.ro

Tineri căsătoriți, fotografii realizate după 1937 (MJIAM)

https://biblioteca-digitala.ro

Manifestația din 9 mai 1945, organizată în Centrul vechi al Băii Mari.
În prima fotografie apare Alexandru Rusu, episcopul greco-catolic al Maramureşului, între anii 1930 şi 1948 (MJIAM)

https://biblioteca-digitala.ro

Vizita lui Petru Groza în Baia Mare, octombrie 1946 (MJIAM)

Adunare populară la moartea lui Stalin, martie 1953 (MJIAM)

https://biblioteca-digitala.ro

Aspect din cadrul expoziției temporare *Suba Zoltán – omul din spatele aparatului de fotografiat*, deschisă la Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş, la 16 noiembrie 2016

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Benjamin, Walter, *Scurtă istorie a fotografiei,* în „Idea. Artă şi societate”, nr. 30-31, 2008.

Cornea, Lucia, *Repertoriul vechilor ateliere fotografice din Oradea (1852-1950)*, Editura Muzeului Țării Crişurilor, Oradea, 1999.

Din albumul nostru. Alexandru Roşu, în „Revista Ilustrată”, anul II, 1899.

Făgăraşul vechi văzut prin ochii fotografului Szabó Gábor, în „Monitorul de Făgăraş”, 22 august 2016.

Miklósi, Sikes, Csaba, *Fényképészek és műtermek Erdélyben. 1839-1916* [*Fotografi şi cabinete fotografice din Transilvania. 1839-1916*], Odorheiu Secuiesc, 2001.

Mircea, Ionela, Simona, *Colecții şi colecționari. Imagine 3D la începutul secolului XX. Fotografia stereoscopică*, Editura Altip, Alba Iulia, 2013.

Pleniceanu, Elena, Elisabeta, *Fotografia de familie,* în „Marketingul şi educația în muzee”, ediția a III-a, Editura Astra Museum, Sibiu 2012.

Sas, Péter, *A Szamos-parti Athén* [*Atena de pe malul Someşului*], Koloszvár [Cluj-Napoca], 2003.

Sas, Péter, *Ónodi Veress Ferenc fényképész-műterme Kolozsvárt* [*Atelierul fotografic al lui Ferenc Veress de Ónod din Cluj*], Koloszvár [Cluj-Napoca], 2014.

Sântimbreanu, Aurel, Bedelean, Horea, Bedelean, Aura, Muntean, Lucian, Samoilă Mârza (1886-1967). *Fotograful Unirii Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918, Alba Iulia*, ediția a II-a, Alexandria Publishing House, 2016.

Skrabel, Oscar, *Ateliere fotografice din oraş*, în „Nostalgii citadine”, Bistrița, 2007.

Societatea bistrițeană în fotografie 1860-1940, în „Portret de epocă”, catalog expoziție temporară, Bistrița, 2008.

Suba Zoltán. Nagybányai fényképtár [*Baia Mare – album foto*], Nagybánya [Baia Mare], 2016.

Tzara, Tristan, *Fotografia pe fața cealaltă,* prefață la catalogul *Man Ray, Câmpuri ale desfătării*, 1922.

Vieru-Işaev, Maria, *Crâmpeie documentare despre fotograful românității Samoilă Mârza*, în „Dacoromania”, nr. 41, Alba Iulia, 2008.

https://biblioteca-digitala.ro

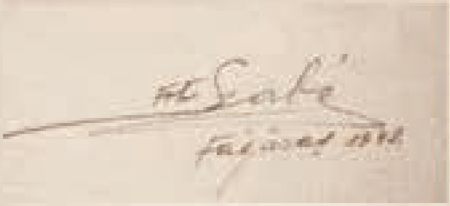

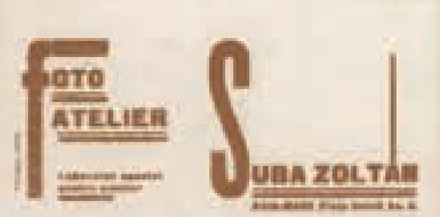

EUROTIP • 2018
ISBN 978-606-617-327-8

https://biblioteca-digitala.ro